

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI
Ak. god. 2013./2014.

Diplomski rad

Dječja biblioterapija

Mentorica: dr. sc. Mihaela Banek Zorica, izv. prof.

Studentica: Ivana Radenović

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. „Lijek za dušu“	4
2. 1. Začeci biblioterapije i povijesni razvoj.....	4
2. 2. Biblioterapija danas.....	6
2. 2. 1. Vrste biblioterapije.....	8
2. 2. 2. Primjer razvojne biblioterapije.....	11
3. Dječja biblioterapija.....	13
3. 1. Biblioterapija u području obrazovanja.....	14
3. 2. Kriteriji odabira i književni oblici.....	18
3. 3. Poetska terapija.....	22
3. 4. Neki primjeri knjiga namijenjenih dječjoj biblioterapiji.....	26
3. 5. Dječja biblioterapija u Hrvatskoj.....	30
4. Biblioterapijske aktivnosti u knjižnici Staglišće: primjeri iz prakse.....	36
5. Zaključak.....	43
Literatura.....	44

1. Uvod

Knjige su kroz čitavu svoju povijest doživljavane kao moćno oružje i medij za komunikaciju kako s drugima, tako i sa samim sobom. One otvaraju prostor za refleksiju, interpretaciju i dijalog, a imaju i izrazitu razvojnu i edukativnu ulogu. To naročito važi za djecu, čiji emocionalni, društveni i kognitivni razvoj može biti snažno potpomognut knjigom i čitanjem.

Tema ovog rada je primjena terapijskih učinaka čitanja na djecu, pri čemu se misli na osobe od samog rođenja pa do punoljetnosti (razumijevanje teksta čest je, ali ne i nužan element biblioterapije, što se potvrđuje upravo na pozitivnim efektima čitanja novorođenčadi). U uvodnom dijelu rada bit će dan pregled biblioterapije općenito, od njezinih začetaka i razvoja kroz povijest, pa do suvremenih teorija i načina primjene, uključujući osnovnu podjelu biblioterapije te jedan primjer biblioterapijske grupe u praksi, kao uvod u bolje razumijevanje dječje biblioterapije.

Dječja biblioterapija bit će obrađena kroz mogućnosti primjene u području obrazovanja, što i jest jedno od područja u kojima biblioterapija daje najbolje rezultate, te kroz književne oblike i vrste biblioterapije koji se pokazuju najboljima u radu s djecom. Pritom će naglasak biti stavljen na vezu dječje biblioterapije i knjižnica, te mogućnosti i ograničenja knjižničara u organiziranju i vođenju takvih aktivnosti. Također ću dati pregled literature namijenjene dječjoj biblioterapiji i kriterije njenog odabira, te pregled organizacija, programa i aktivnosti u Hrvatskoj koje provode neku vrstu dječje biblioterapije ili informiraju roditelje i osobe koje rade s djecom o njenim efektima na dječji razvoj.

U završnom poglavlju rada opisat ću svoje iskustvo sudjelovanja u dvije biblioterapijske radionice za djecu, organizirane u sklopu programa za djecu i mladež u Knjižnicama grada Zagreba. Promatranjem i sudjelovanjem u radionicama, nastojat ću primijeniti dotad stečene spoznaje o dječjoj biblioterapiji te usporediti teorijsko znanje s praksom.

2. „Lijek za dušu“

„Ako nas knjiga koju čitamo ne probudi udarcem u glavu, zašto je čitamo? ... Knjiga mora biti sjekira za zaleđeno more u nama.“ Ovim je riječima Franz Kafka izrazio svoje uvjerenje u snagu koju knjiga može i treba posjedovati, kako bi utjecala na svoga čitatelja. I dok bismo u biblioterapijske svrhe tek s određenim oprezom preporučili čitanje Kafkinih knjiga, njegova nam metafora knjige kao „sjekire za zaleđeno more u nama“ vrlo dobro približava jednu od bitnih ideja biblioterapije.

Ono što biblioterapija u najširem smislu želi postići jest utjecati na čovjeka, ozdraviti ga, usmjeriti, obogatiti ili ohrabriti posredstvom pisane riječi.¹ Dobro odabrana knjiga obraća se čovjeku kao prijatelj, kao učitelj i kao podrška. Ona je tada u punom smislu „lijek za dušu“, kako su je vidjeli i stari Grci. Zato se za biblioterapiju može reći i da je ona „dobivanje prave knjige, u pravo vrijeme, za pravi problem“².

Mnogo je vrsta i pristupa biblioterapiji, kao što je i mnogo situacija u kojima se ona primjenjuje. Biblioterapija kao dio tretmana psihičkih bolesnika, biblioterapija kao pomoć u „svakodnevnim problemima“ zdravih pojedinaca, biblioterapija kao pomoć u razvoju mašte, kreativnosti i samopouzdanja. Biblioterapija za alkoholičare, za imigrante, za suvremene žene, za umirovljenike u staračkim domovima, za djecu. Ono što povezuje sve raznolike pristupe i namjene biblioterapije, jest temeljna ideja da knjiga može promijeniti čovjeka. Ona svojom snagom i prodornošću razbija „zaleđeno more u nama“ i dovodi nas nazad samima sebi, onome što je ležalo ispod, što smo potisnuli, što smo zaboravili ili nikad o sebi nismo ni znali.

2. 1. Začeci biblioterapije i povijesni razvoj

Temelji biblioterapije sežu duboko u prošlost naše civilizacije. Biblioterapijska praksa primjenjivala se već od antičkog doba, o čemu svjedoče i natpisi nad knjižnicama: antička knjižnica u Thebesu, Aleksandrijska knjižnica, kao i srednjovjekovna samostanska knjižnica u

¹ U širem smislu, biblioterapija može uključivati i druge medije (CD-i, DVD-i, sadržaji na internetu,...), kao što može podrazumijevati i korištenje glazbe, slike, filma, glume itd., no u ovom ćemo se radu prvenstveno orijentirati na knjige i čitanje kao osnove biblioterapije.

² Škrbina, 2013., str. 219.

St. Gallenu, nosile su uklesan natpis: „lijek za dušu“ („apoteka za dušu“ ili „mjesto zacjeljivanja duše“).³

Važnost i snagu pisane riječi već je u 4. stoljeću pr. Kr. isticao Platon, koji je smatrao da je pjesničko stvaralaštvo ispunjeno božanskim zanosom, a u umjetnosti je vidio pomoć za pronalaženje čovjekove unutarnje ravnoteže, kao i bitno odgojno sredstvo. No umjetnici mogu, smatrao je Platon, uzburkati i one strasti koje su pogubne i po čovjeka i po državu, stoga se treba okrenuti samo didaktički vrijednim djelima, te onima koja u čovjeku pobuđuju osjećaj za ljepotu.

Još je značajnije priznanje snazi riječi dao Platonov učenik Aristotel. Poznata je Aristotelova teorija katarze, koju je izložio u svome djelu *Poetika*. Ovdje se katarza tumači kao oslobađanje od osjećaja sažaljenja, nemoći i straha koje u gledatelju izaziva tragedija kao dramska vrsta. Doživljavanjem katarze, pojedinac osjeća olakšanje, osjeća se „pročišćeno“ od tjeskobnih emocija koje je imao u sebi, a koje je radnja tragedije izvukla na površinu. Zato je Aristotel smatrao da se tragedija treba baviti univerzalnim temama i emocijama, onima koje će naći put do svakog čovjeka. Konačni cilj takvog susreta s umjetnošću je oplemenjenost i pročišćenje.

Kako navodi Afolayan, i stari Rimljani su bili svjesni blagotvornog utjecaja čitanja. Smatrali su da je čitanje sredstvo uspostave unutarnjeg mira i ravnoteže, o čemu svjedoči i Ciceronova izjava: „ako imaš vrt i knjižnicu, imaš sve što ti je potrebno“⁴. Zbog tih učinaka, Rimljani su držali da čitanje naročito pomaže psihičkim bolesnicima. U srednjem je vijeku čitanje vjerskih tekstova bilo uobičajeno u zatvorima i mentalnim institucijama. Svijest o dobrobitima čitanja nastavila je rasti i u renesansi, što potvrđuje i Shakespeare, čiji glavni lik u drami *Tit Andronik* izgovara: „Dođi i posluži se mojom knjižnicom, te tako zavaraj svoju tugu.“⁵

No pravi razvoj i priznanje biblioterapija doživljava u posljednjih 200-tinjak godina: u SAD-u početkom 19. stoljeća, vjerski pokret znan kao „drugo veliko buđenje“ doveo je do značajnih promjena u mnogim područjima, pa tako i u načinu tretiranja mentalnih bolesti. S ciljem njihova liječenja počinju se preporučivati smirujuće aktivnosti poput vrtlarenja, šivanja te čitanja. Čitanje, smatralo se, okupira pacijentov um i time ga drži podalje od uznemirujućih misli koje otežavaju njegovo stanje. Dok su neki ondašnji psihijatri držali da je čitanje samo

³ Afolayan, 1992., str. 137-138.

⁴ Cicero Quotes, URL: <https://www.goodreads.com/author/quotes/13755.Cicero> (02.03.2014.).

⁵ Afolayan, 1992., str. 138

po sebi blagotvorno, drugi su bili oprezniji, te su preporučivali samo određene naslove ili vrste literature. Postojao je strah da bi pogrešno odabrana knjiga mogla pogoršati, pa čak i uzrokovati ludilo, umjesto da mu bude lijek. Ovaj porast svijesti o snazi pisane riječi rezultirao je čestim zahtjevima za knjižnicom unutar mentalnih ustanova onoga doba.⁶

Razvoju biblioterapije pridonio je i Prvi svjetski rat, kada su je prigrlile mnoge knjižnice vojnih bolnica. U ovo je vrijeme, 1916. godine, nastao i pojam „biblioterapija“: prvi ga je upotrijebio Samuel Crothes, kao kovanicu grčkih riječi *biblion* (knjiga) i *therapeia* (liječenje, njegovanje, očuvanje). Biblioterapija je prepoznata te službeno priznata u području bibliotekarstva tek u 20. stoljeću, iako se oko preciznijeg datiranja autori razilaze: dok Afolayan⁷ navodi 1904. kao godinu uvođenja biblioterapije u bibliotekarstvo, Baruchson-Arbib smatra da je presudna bila 1939. godina, kada je bolnički odjel ALA-e uspostavio odbor za izučavanje biblioterapije i time ju službeno integrirao u ovu disciplinu.⁸ Narednih desetljeća uslijedila su filozofska i psihološka istraživanja biblioterapije, kako teorijska, tako i praktična. Menninger, Rosenblatt, Bryan i Shrodes neki su od značajnijih teoretičara biblioterapije onoga doba, koji su postavili prve teorijske modele i time započeli konstantni razvoj i usavršavanja na ovom području, koji traju i danas.⁹

2. 2. Biblioterapija danas

Mnogo je načina da se definira suvremeni pojam biblioterapije. Riječ je o višeznačnom i interdisciplinarnom pojmu koji se koristi u vrlo raznolikim konceptima, pa ćemo navesti neke od definicija koje autori navode: „upotreba knjiga i čitanja u liječenju bolesti živčanog sustava“¹⁰, „interakcija između čitatelja i lika iz knjige, pri kojoj se čitatelju pruža prilika da oslobodi ili bolje shvati vlastite osjećaje“¹¹, „nenametljiv način vođenja ljudi prema suočavanju i rješavanju određenog životnog problema“¹², „reduktivna i rekonstruktivna metoda koja primjenom recept-knjige obogaćuje intelekt i emocije zdravim i poželjnim principima ponašanja i vrijednim idejama, a istovremeno omogućava i oslobađanje napetosti“¹³. Važna je i definicija koja ukazuje na mogućnost preventivnog djelovanja

⁶ Levin; Gildea, 2013., str. 89.

⁷ Afolayan, 1992., str. 138.

⁸ Baruchson-Arbib, 2000., str. 102.

⁹ Škrbina, 2013., str. 221.

¹⁰ *Dorland's Illustrated Medical Dictionary*, 2000., navedeno u: Škrbina, 2013., str. 219.

¹¹ Janavičiene, 2010., str. 120-121.

¹² Jack i Ronan, 2008., navedeno u: Škrbina, 2013., str. 220.

¹³ Thomas, 1960., navedeno u: Žižak, A.; Bašić, J.; Poldrugáč, V., 1987., str. 418.

biblioterapije: „Dobro odabrana antologija prava je apoteka za najčešće mentalne tegobe i njome se može koristiti kako za *sprečavanje*, tako i za *liječenje*.“¹⁴

Ovo nam mnoštvo definicija pokazuje da biblioterapija može biti shvaćena kao dio psihijatrijskog liječenja, tj. kao tretman za pacijente sa psihičkim oboljenjima, jednako kao i radionica kreativnosti, mašte i samoizražavanja zdravih pojedinaca. No bez obzira na ove razlike, svaki biblioterapijski proces trebao bi u pojedincu izazvati određene reakcije, zbog kojih i dolazi do pozitivnog učinka na pojedinca. One se mogu podijeliti u 4 faze.¹⁵

U prvoj fazi, koja se naziva *identifikacija*, čitatelj sebe i sebi bliske osobe poistovjećuje s likovima iz knjige ili događaje iz svoga života identificira s događajima iz knjige. Takvo povezivanje s knjigom izaziva emocionalne reakcije i pruža pojedincu određene informacije o njemu samome, osobama oko njega ili situaciji u kojoj se nalazi. Izostane li ova faza prilikom čitanja, ne uspostavi li pojedinac vezu između sebe i onoga što čita, izostat će i ostale reakcije te biblioterapija neće biti uspješna.

U idućoj fazi dolazi do *projekcije*: problem pojedinca ovdje se prenosi izvan njegove ličnosti, pa se on promatra „izvana“ projicirajući sebe i svoje osjećaje u lik s kojim se identificirao. Ovo je veoma važan stadij jer u njemu pojedinac može „bezbolno“ preispitati vlastite stavove i isprobavati razne reakcije ili načine rješavanja problema, bez opasnosti kritike ili posljedica pogrešne odluke. To je način da pojedinac izađe iz vlastite kože i promatra sebe očima lika iz knjige.

Treći korak u procesu biblioterapije je *katarza*, o kojoj smo već nešto rekli. U smislu u kojem je danas shvaćamo, katarza oslobađa nakupljenu napetost i stres u pojedincu, do čega dolazi tako što čitatelj dijeli emocije s likom s kojim se poistovjetio, suosjeća s njime te razvojem radnje doživljava emocionalno rasterećenje. Čitanjem pojedinac proživljava sve što i junaci knjige, a ipak je zaštićen od stvarnog bola i patnje i uvijek se može „povući“ iz radnje. Također, on osvještava da se takvi događaji ili problemi ne zbivaju samo njemu.

Posljednja faza procesa biblioterapije je *uvid*. Promatranjem i uočavanjem svojih reakcija na događaje u knjizi, pojedinac osvještava vlastite probleme, kao i moguće načine da im se suprotstavi. Uvidom u vlastito stanje on postaje snažniji i spremniji na izazove koje život stavlja pred njega. Tek kada je dosegao i ovu fazu, pojedinac može u punom smislu osjetiti učinke biblioterapije i doživjeti pozitivnu promjenu osobnosti, promjenu u ponašanju i stavovima.

¹⁴ Graves, navedeno u : Ayalon, 1995., str. 49.

¹⁵ Škrbina, 2013., str. 230-231.

2. 2. 1. Vrste biblioterapije

S obzirom na raznolikost vrsta i namjena biblioterapije, u literaturi se javlja i mnoštvo podjela, od kojih je najčešća sljedeća: podjela na institucionalnu, kliničku (terapijsku) i razvojnu (edukacijsku) biblioterapiju.¹⁶ (Neki autori spominju samo zadnje dvije vrste.)

Institucionalna biblioterapija se primjenjuje na psihičkom pacijentu (ili grupi), a provodi ju tim psihijatar, dobrovoljno ili prisilno, najčešće unutar institucije. Cilj ovakve biblioterapije prvenstveno je uvid u stanje pacijenta i tretiranje njegove bolesti. Suradnja s knjižničarem u ovoj je vrsti biblioterapije uglavnom svedena na pomoć u organizaciji i vođenju fonda, davanju pristupa literaturi prema liječničkoj preporuci i sl. Institucionalna terapija primjenjuje se samo u knjižnicama bolničkih institucija, a njihovi knjižničari tada su educirani za posebne vrste zadataka primjerene tim okolnostima.

No jedan zanimljiv primjer pokazuje nam kako je i u ovim slučajevima moguće ostvariti vrlo korisnu i kvalitetnu suradnju s knjižnicama. Eksperimentalni projekt¹⁷ proveden u jednom gradu u Velikoj Britaniji temeljio se upravo na takvoj suradnji narodnih knjižnica i mjesne zdravstvene službe. Prema preporuci liječnika, psihologa i terapeuta, u knjižnične fondove uvrštene su knjige za samopomoć te knjige s informacijama o pojedinim psihičkim problemima i bolestima. Uključeni su i drugi mediji: CD-i, DVD-i i određeni sadržaji na internetu. Napravljen je i popis svih izvora koji su organizirani u tu svrhu, zvan „healthy reading list“. Neke od tema koje su ovi izvori pokrivali bile su: ovisnost, ljutnja, tjeskoba, depresija, poremećaji u prehrani, tugovanje, promjene raspoloženja itd. Svi materijali su bili odabrani od strane zdravstvenih stručnjaka, a ideja je bila da upravo oni svojim pacijentima „propišu“ odgovarajuće izvore koje će pacijenti posuđivati u knjižnici.

Knjižnice su sa svoje strane otvorile posebnu vrstu „članstva“ koja je omogućavala i nečlanovima knjižnica da, ukoliko imaju liječnički „recept“, posuđuju knjige iz ovog fonda. I pravila oko vraćanja knjiga i zakasnina bila su za ove korisnike ublažena. Posjećenost knjižnica uključenih u projekt znatno je porasla, jer većina pacijenata koji su dolazili po propisane knjige nisu dotad bili članovi knjižnice. Knjižničarima je detaljno objašnjen projekt te im je ponuđen i tečaj koji bi ih educirao za rad sa psihičkim bolesnicima koji dolaze po svoju „knjigu na recept“¹⁸.

¹⁶ Bašić, 2011., str. 17.; Janavičiene, 2010., str. 121.

¹⁷ Robertson et al., 2008.

¹⁸ Više o *Books on Prescription* (BoP) shemi na: Books on Prescription, URL: <http://www.booksonprescription.org.uk/> (07.03.2014.).

Pacijenti, od kojih su se mnogi ovim projektom prvi puta uopće našli u knjižnici, mogu imati višestruku korist od ovakve terapije. Uzimanje lijekova uobičajen je, ali u mnogočemu i nepoželjan način liječenja. Lijekovi mogu izazvati ovisnost i brojne nuspojave, a i skupi su. Zato ih je, kad god je to moguće, poželjno zamijeniti nekim „lakšim“ oblikom liječenja. Biblioterapija se tu može pokazati izuzetno korisnom. Nema troškova, nema nuspojava, nema ovisnosti (osim ako postoji „ovisnost o čitanju“), a što je najvažnije, izlječenje dolazi iznutra, pacijent ga postiže zahvaljujući vlastitim duhovnim snagama, koje su probuđene i ojačane biblioterapijom. U tom smislu, institucionalna biblioterapija vrlo je preporučljiva metoda liječenja lakših i srednjih mentalnih bolesti, od koje koristi imaju i pacijenti i zdravstveni sustav i knjižnice.

Nešto „fleksibilniji“ oblik biblioterapije je *klinička* biblioterapija. To je najčešće grupna terapija koja se provodi, dobrovoljno ili prisilno, s osobama s emocionalnim i psihosocijalnim problemima te problemima u ponašanju, kao i osobama koje boluju od teških bolesti, kako bi se lakše nosile sa svojim stanjem. Ovu terapiju mogu provoditi psihijatri, socijalni radnici i knjižničari, a njihov timski rad daje najbolje rezultate. Ono čemu klinička biblioterapija teži jest pomoći pojedincu da, kroz odabranu literaturu i uz vodstvo terapeuta, dobije uvid u vlastito stanje te da promijeni problematične aspekte svoga ponašanja, ili da nađe nadu i utjehu u teškim životnim situacijama. Ta se terapija dosad pokazala uspješnom kod osoba svih uzrasta i u liječenju vrlo raznolikih poremećaja i stanja: ovisnosti, agresije, intelektualnih, senzornih ili motoričkih teškoća, poremećaja prehrane, trauma izazvanih smrću bliske osobe, razvodom, zlostavljanjem, problema izazvanih starenjem, suočavanja s bolešću itd.

Uloga knjižničara ovdje je već znatno veća, jer oni svojim iskustvom, poznavanjem korisnika i literature mogu dati prijedloge primjerene literature za određena stanja. Ovdje je bitna sposobnost knjižničara da se uživi u korisnikovu situaciju i odabere prave naslove, jer pogrešno odabrana literatura može i naštetiti. Također, pri odabiru literature treba razmisliti hoćemo li preporučiti naslove koji se tiču korisnikovog stanja, ili upravo neke koji s time nemaju veze. Ponekad se, naime, terapijski učinak postiže i samim time što se korisniku koji pati od neke bolesti ili stanja knjigom skrenu misli na neku drugu, opuštajuću i veseliju temu.

Treća vrsta biblioterapije, *razvojni* biblioterapija, najčešće je grupna aktivnost u kojoj pojedinci sudjeluju dobrovoljno i koja pomaže zdravim osobama da se nose s kriznim situacijama, svladavaju osobne probleme, bolje upoznaju sami sebe i druge te se prilagode

svojoj okolini. Razvojna biblioterapija posebnu vrijednost ima u radu s djecom i mladeži, s obzirom da je to period života pun prekretnica, novih i nepoznatih situacija, kao i period kada je važno razviti vlastiti identitet, samopouzdanje, kreativnost, naučiti komunicirati, rješavati probleme i nositi se sa životnim krizama. Upravo ovdje do izražaja dolazi preventivna uloga biblioterapije: s obzirom da se provodi na zdravim pojedincima, njen je cilj *spriječiti pojavu* nezdravih stanja i ponašanja. To je itekako važan aspekt razvojne biblioterapije, posebice zato što za njeno vođenje nije nužan psihijatar ili neki drugi medicinski stručnjak, već ju mogu provoditi edukacijski stručnjaci poput profesora, odgajatelja ili pedagoga, a važnu ulogu imaju i knjižničari. Zbog toga ćemo reći nešto više o ovoj vrsti biblioterapije.

Sucylait¹⁹ navodi dva osnovna oblika ovakve biblioterapije: onu koja se primarno temelji na čitanju, te onu kojoj je temelj interakcija, tj. razgovor o pročitanoj. U prvom slučaju knjižničar, terapeut, socijalni radnik ili neki drugi stručnjak predlaže osobi čitanje određene literature, koju smatra pogodnom za situaciju u kojoj se osoba nalazi. To može biti roman, poezija ili knjiga za samopomoć. Knjiga bi trebala pomoći pojedincu da se nosi sa svojim problemima, da samog sebe bolje razumije, da kroz radnju knjige, ukoliko je bliska njegovom životu, sagleda svoju situaciju objektivno, „sa strane“.

U drugom obliku ovakve biblioterapije naglasak nije toliko na čitanju „prave knjige, u pravo vrijeme, za pravi problem“, već se glavna pažnja posvećuje diskusiji o pročitanoj, koja se odvija unutar biblioterapijske grupe ili između čitatelja i terapeuta. Ovdje je, dakako, jednako važno preporučiti pravu knjigu za pravi problem, ali se naglasak stavlja na kasnije izražavanje emocija i dojmova koje je knjiga pobudila u čitatelju.

Uloga voditelja biblioterapije ovdje je još veća: njegov je zadatak da pravim pitanjima ili komentarima potakne razgovor o pročitanoj, da stvori ugodnu, opuštajuću i prijateljsku atmosferu u kojoj će sudionici biti spremni iskazivati svoje doživljaje i emocije, te da moderira raspravu vodeći je u onom smjeru koji smatra najkorisnijim za potrebe grupe. Diskusija nakon čitanja se često ističe kao ključni dio biblioterapije jer ono što knjiga kazuje može nam pri čitanju ostati i nejasno, nedorečeno, no ako o tome moramo promisliti da bismo mogli o tome razgovarati, ako s drugima dijelimo dojmove i opažanja, tek onda nas iskustvo čitanja u potpunosti obogaćuje.

Tako pred voditeljem koji osmišljava biblioterapijski susret s grupom ili pojedincem stoje sljedeći zadaci: identificirati problem ili definirati cilj koji se želi postići biblioterapijom;

¹⁹ Sucylait, 2004., navedeno u: Janavičiene, 2010., str. 124.

u skladu s time odabrati tekstove; održati susret koji se sastoji od čitanja odabranih tekstova te rasprave o njemu (ili neke druge vrste kreativnog izražavanja, kao što je slikanje, gluma i sl.); nakon održanog susreta, ukoliko je potrebno, revidirati popis tekstova.

Već smo spomenuli da je dobar odabir teksta itekako važan. Iako istine ima i u onome da je čitanje samo po sebi opuštajuća, oplemenjujuća i ugodna aktivnost koja potiče maštu i obogaćuje duh, zasigurno postoje i knjige koje nemaju takav efekt. Uzmemo li k tome u obzir da se biblioterapija primjenjuje uglavnom na pojedincima koji imaju nekakav problem, loše odabrana knjiga, čiji sadržaj izaziva osjećaj nezadovoljstva, bijesa, nemoći ili beznađa, može ne samo promašiti pozitivne efekte biblioterapije, već izazvati i negativne. Knjige slabe kvalitete također treba izbjegavati: "Gore je čitati loše napisanu knjigu, u kojoj dominiraju stereotipni likovi ili koja nudi banalna rješenja, nego ne čitati uopće".²⁰

Upravo se ovdje znanja i sposobnosti knjižničara mogu pokazati izuzetno korisnima. Prepoznati potrebe korisnika i preporučiti mu odgovarajuću literaturu – nije li to upravo ono što knjižničar radi? Uostalom, knjižničar daje „pravu knjigu pravoj osobi u pravo vrijeme“, što je vrlo blisko onome što radi biblioterapeut, samo s dodatkom: „za pravi problem“. U tom smislu, vođenje biblioterapije postavlja pred knjižničara i neke nove zadatke: u idealnom slučaju, biblioterapeut bi trebao dobro poznavati svu literaturu koju preporučuje korisnicima, što znači da ju treba pročitati, promisliti o njoj i odrediti za koga je ona primjerena. Pritom treba uzeti u obzir i potrebe svakog korisnika, dob, razinu inteligencije i probleme s kojima se susreću. Nešto lakši način je preuzeti neki već postojeći popis literature preporučen za određena stanja ili ciljeve biblioterapije. U najširem smislu, biblioterapija ne mora biti usmjerena nikakvom konkretnom problemu niti unaprijed zadanom cilju, osim cilja zajedničkog uživanja u čitanju i druženju uz knjigu.

2. 2. 2. Primjer razvojne biblioterapije

Jedan od takvih primjera biblioterapije, točnije čitalačke grupe organizirane i vođene od strane knjižničara, daje nam J. Bolitho²¹, koja je tijekom svoje knjižničarske karijere stekla i mnogo iskustva u biblioterapiji. Bolitho opisuje čitalačku grupu koju je eksperimentalno pokrenula u staračkom domu. Grupa je zamišljena kao biblioterapijska, a naglasak je stavljen na jačanje blagostanja, samopouzdanja, koncentracije i aktivnosti polaznika. Polaznici se nisu prijavili sami, već ih je djelatnik doma odabrao prema njihovim potrebama te s obzirom na

²⁰ Venckuniene, 2010., navedeno u: Janavičiene, 2010., str. 127.

²¹ Bolitho, 2011.

fizičku i psihičku sposobnost. Grupa se kontinuirano održavala jednom tjedno tijekom tri mjeseca. Susreti su trajali sat i pol, a uključivali su čitanje te razgovor o pročitanome uz šalicu čaja.

Bolithina metoda je bila sljedeća: prvo je grupi naglas čitala tekst koji je prethodno odabrala. I ostali su mogli čitati naglas ako su to htjeli. Nije se vršio nikakav pritisak. Prvo se čitao prozni tekst, a potom poezija. Bolitho spominje kako se isprva suočila s negativnim stavom sudionika prema poeziji, ali se ubrzo ispostavilo da je to bila samo nesklonost učenim analizama koje obično prate poeziju. U ovoj grupi od sudionika se nije očekivalo ništa takvo - samo uživanje u djelu i emocionalna reakcija. A to nije bilo teško dobiti: tekstovi su ponekad izazivali i prave izljeve emocija, sretnih ili tužnih sjećanja, bijesa i boli. Bolitho napominje da voditelj grupe, ukoliko nije terapeut (nego, recimo, knjižničar, učitelj i sl.), ne bi trebao sam rješavati ovakve situacije, već je, dođe li do intenzivnih emocionalnih reakcija sudionika, potrebno uključiti profesionalnog terapeuta, psihijatra ili psihologa.

Bolithina čitalačka grupa postigla je uspjeh i popularnost među svim sudionicima. Od brojnih aktivnosti koje su se organizirale u domu, ova se brzo pokazala njihovom omiljenom. Sudionici su izjavljivali da ih čitalačka grupa potiče na samostalno razmišljanje, ali ih i spašava od dosade i razmišljanja o bolestima i drugim uobičajenim temama. S obzirom na rezultate, ovaj je starački dom usvojio čitalačku grupu kao svoju stalnu aktivnost otvorenu svim stanovnicima doma. Jedna 90-godišnja sudionica grupe prokomentirala je to riječima: „Da ste ukinuli grupu, ovdje bi se digla revolucija“.

Kao što vidimo, Bolitho je ovdje primijenila vrlo jednostavnu metodu: čitanje i razgovor. Stvorila je ugodnu atmosferu, što je od velike važnosti za uspjeh ovakve biblioterapije. Pomno je birala tekstove, ciljajući na izazivanje određenih reakcija. Poticala je sudionike na dublje razmišljanje i razgovor o pročitanome. I ta jednostavna formula pokazala se više no dovoljnom za uspjeh.

3. Dječja biblioterapija

Dijete se rađa s određenim biološkim, spoznajnim i socijalnim potencijalima, kojima je potrebna adekvatna stimulacija kako bi se aktualizirali. Bez prave stimulacije, mnogi djetetovi potencijali mogu ostati nerazvijeni, što je gubitak koji je nemoguće ili vrlo teško nadoknaditi u odrasloj dobi. Radonić i Stričević²² navode kako je čitanje djetetu od najranije dobi jednako važno za njegov razvoj kao i briga za njegove osnovne potrebe, poput potrebe za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću i ljubavlju. Neke od glavnih sposobnosti i znanja koje u djetetu razvija čitanje jesu govorne sposobnosti, sposobnosti slušanja, bogat vokabular, mašta i umjetničke tendencije, koncentracija, opažanje, mišljenje, logičko zaključivanje... Također, čitanjem djeca otkrivaju i svijet koji je izvan njihovog svakodnevnog okruženja, uče promatrati okolinu na nov način, razvijaju vrijednosni sustav te izgrađuju vlastiti unutarnji svijet. Čitanje, dakle, potiče djetetov cjelokupni razvoj – intelektualni, socijalni, emocionalni, moralni i estetski.

S obzirom na to, dječja biblioterapija može se definirati na sljedeće načine: „čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemima i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna“²³; „neizravna intervencija koja korištenjem pažljivo odabranih tematskih knjiga ili tekstova (...) pomaže djeci u nošenju s promjenama, emocionalnim ili mentalnim problemima“²⁴; „korištenje knjiga kao pomoć i savjet za djecu sa specifičnim problemima i izazovima“²⁵.

I u dječjoj biblioterapiji možemo primijeniti istu podjelu na institucionalnu, kliničku i razvojnu. Tako se razni biblioterapijski pristupi mogu kod djece koristiti u rješavanju problema poremećaja prehrane, teškoća u emocionalnom izražavanju, psihičkih teškoća, problema rizičnog ponašanja, opsesivno-kompulzivnog ponašanja te u tretmanima agresije. Također, dobro odabrana dječja literatura može se koristiti za edukaciju djeteta o bolesti, operacijskim zahvatima i liječenju kroz koje mora proći. Time se pomaže djetetu da umanjí strah koji osjeća pred nepoznatim bolničkim okruženjem i tretmanima, da uspostavi povjerljive odnose s liječnicima i nauči strategije suočavanja s bolešću.

U visoko stresnim ili traumatskim iskustvima, kao što su razvod roditelja, maltretiranje i zadirivanje vršnjaka, fizičko ili psihičko zlostavljanje, suočavanje sa smrću i

²² Radonić i Stričević, 2009., navedeno u: Škrbina, 2013., str. 215.

²³ Russel, 2009., navedeno u: Škrbina, 2013., str. 220.

²⁴ Vale Lucas; Soares, 2013., str. 139.

²⁵ Fraiser; McCannon, 2011., str. 81.

sl., biblioterapijskim postupkom najčešće nije moguće u potpunosti ukloniti stres, no moguće je osnažiti dijete za lakše suočavanje s problemima, kao i pokazati mu da za problem postoji rješenje, ponekad i više mogućih rješenja. Kako smatraju Lucas i Soares²⁶, od biblioterapije ne trebamo očekivati izlječenje, već radije prosvjetljenje, unutarnji uvid, koje pomaže oslobađanju emocija, promjeni ponašanja, boljem nošenju s problemima te uviđanju mogućih rješenja problema.

3. 1. Biblioterapija u području obrazovanja

Već smo istakli da i zdrave osobe mogu imati velike koristi od biblioterapije. To posebice vrijedi za djecu. Njihov je položaj posebno osjetljiv: oni tek moraju naučiti komunicirati, iskazivati svoje misli i osjećaje, razviti vlastitu osobnost i vjeru u sebe, a istovremeno se prilagoditi društvu u kojem žive i prihvatiti njegove vrijednosti i norme. U svim ovim zadacima biblioterapija može biti korisno pomoćno sredstvo. Stoga je i njena primjena u školskom okruženju uvijek dobrodošla, i to na više razina.

Biblioterapija se tako pokazuje kao vrlo korisno sredstvo u razredu. Ona može potaknuti komunikaciju između nastavnika i učenika o učenikovim problemima i osjećajima. Mnogi nastavnici koriste biblioterapiju kao sredstvo rješavanja problema u razredu.²⁷ Ako, primjerice, u razredu postoji agresivno dijete, nastavnik može pročitati nekoliko tekstova o tom problemu te razgovarati o tome s djecom, pa zajedno s njima tražiti rješenje problema. U tu aktivnost se uključuje i agresivno dijete, koje se ne osjeća prozvanim jer nije riječ o njemu, već o fiktivnom liku, no istovremeno uviđa problem agresivnog ponašanja, zajedno s prijateljima iz razreda sudjeluje u idejama kako riješiti taj problem, te u tome uviđa način kako i samo može pokušati riješiti problem, tj. promijeniti svoje ponašanje. Drugi primjer daju nam Lucas i Soares²⁸, o primjeni biblioterapije u razredu kao pomoć učenicima s emocionalnim teškoćama ili problemima učenja. Učitelji koji su primijetili učenika slabije sposobnosti učenja koji je zbog toga bio izložen razrednom zadirkivanju, te učenika koji popušta u učenju zbog obiteljske traume, izradili su uz pomoć školskog psihologa biblioterapijski plan koji se provodio u cijelom razredu i uskoro primijetili napredak, kako u ponašanju „problematičnog“ učenika, tako i u odnosu razrednih kolega prema njemu. Stoga od biblioterapije primijenjene u razredu koristi može imati ne samo pojedinac kojemu je

²⁶ Vale Lucas; Soares, 2013., str. 139.

²⁷ Škrbina, 2013., str. 224.

²⁸ Vale Lucas; Soares, 2013., str. 141.

biblioterapija direktno namijenjena, već čitav razred, jer se tako stvaraju i učvršćuju veze među učenicima, oni se bolje upoznaju i uče međusobno komunicirati, a također raste i njihova razina prihvaćanja i tolerancije. Korist pritom osjećaju i nastavnici, koji se uz biblioterapiju lakše suočavaju s problemima neprilagođenih učenika, smanjuju razinu sukoba u razredu, lakše postižu timski rad među učenicima i samim time rade u produktivnijem i ugodnijem okružju.

Prema Forgan (2002.)²⁹, dobro postavljena biblioterapija u području obrazovanja uključuje četiri elementa: predčitanje, vođeno čitanje, diskusiju nakon čitanja te rješavanje problema. Predčitanje se odnosi na odabir adekvatne literature od strane nastavnika, pri čemu se u obzir uzimaju kronološka dob, razina čitanja, spol i interesi djece. Potom slijedi glasno i razgovijetno („vođeno“) čitanje odabrane priče. U diskusiji se priča nanovo pripovijeda, iznose se dojmovi, slična osobna iskustva. Zadnji i glavni stupanj je rješavanje problema, koje bi trebalo uslijediti kroz razumijevanje teksta i postavljanje pitanja o njemu, tj. kroz uvid u problem i moguća rješenja. Koristeći ovaj obrazac, nastavnik može na djeci zanimljiv i ugodan način približiti mnoštvo situacija i tema koje ih zanimaju ili muče.

Zbog ovih razloga, Lucas i Loares³⁰ smatraju da bi biblioterapija trebala postati dio školskog programa, te da bi je prvenstveno trebali provoditi učitelji, jer oni najbolje poznaju svoje učenike te mogu u razrednoj okolini lako uočiti postojeće probleme. Ukoliko je uključivanje biblioterapije u obvezan nastavni program nemoguće, ove bi aktivnosti trebale biti ponuđene kao izborne i tada je najbolje smjestiti ih unutar školske knjižnice. U provođenju biblioterapije tada ključnu ulogu ima školski knjižničar, no potrebna je i suradnja sa školskim psihologom i učiteljem.

Knjižnica je prirodno okružje za biblioterapiju, čija bitna prednost leži u tome što se učenici osjećaju opuštenije i slobodnije, jer su došli svojom voljom i ne doživljavaju tu aktivnost kao nešto nametnuto. Školski knjižničar je također upućeniji u ideje biblioterapije od prosječnog učitelja, ima daleko veće znanje o literaturi i lakše će odabrati primjereni tekst. Školski knjižničar, također, može učeniku preporučiti literaturu vezanu uz neki njegov problem i odmah mu izdati željene knjige. To je najbrži i najjednostavniji način da učenik dođe do literature koja ga zanima, a po potrebi je i najdiskretniji. Knjižničar može učenika diskretno uputiti na neku od knjiga za samopomoć primjerenu njegovoj dobi, jer ponekad djeca ne žele otvoreno razgovarati o svojim problemima, a još manje dijeliti ih sa cijelom

²⁹ navedeno u: Škrbina, 2013., str. 224-225.

³⁰ Vale Lucas; Soares, 2013., str. 145.

grupom ili razredom. Iako je biblioterapija najefikasnija kada uključuje i vođeni razgovor o pročitanoj (posebice kada je riječ o grupnoj diskusiji), važno je i povučenijoj, introvertnijoj djeci pokazati da postoje knjige koje se obraćaju baš njima i koje im mogu pomoći s njihovim problemima.

Iako je razloga za uvođenje biblioterapije u školske knjižnice mnogo, ova se praksa relativno rijetko zaista primjenjuje. Većina istraživanja biblioterapije u proteklome desetljeću bavila se psihološkim aspektima biblioterapije, a mnogo ih se manje bavilo odnosom i implementacijom u knjižnice (kako školske, tako i knjižnice općenito). Baruchson-Arib³¹ konstatira ovaj problem i ukazuje na moguće razloge. Glavni kamen spoticanja, tvrdi on, leži u terminu *biblioterapija*, koji u sebi sadrži pojam *terapija*. Što je sporno u tome? Školski knjižničari (i knjižničari općenito) ne smatraju se kvalificiranima za obavljanje bilo kakve vrste *terapije*. Taj pojam podrazumijeva medicinski tretman i proces liječenja, a to su suviše ozbiljni procesi da bi se njima bavili stručnjaci iz posve drugog područja. Čak i ako se terapijski postupak ne shvati u tako strogom smislu, knjižničari su i dalje pred dilemom: trebaju li se baviti nečime što ima emocionalni utjecaj na drugu osobu, posebice ako je ta osoba dijete? Ovdje, naravno, treba imati na umu ranije spomenutu podjelu biblioterapije na tri vrste: institucionalnu, kliničku i razvojnu. Već smo pokazali da je za primjenu u knjižnicama pogodna samo razvojna biblioterapija, koja se provodi sa zdravim pojedincima kako bi im pomogla u suočavanju sa svakodnevnim problemima ili potakla u njima razvoj kreativnosti, bolje razumijevanje samih sebe i drugih i sl. Uloga školskih knjižničara tada se može svoditi tek na organiziranje zbirke „biblioterapijske“ literature (pretežno knjiga za samopomoć, popularne psihologije i sl.) te preporučivanje literature učenicima, ili na održavanje grupa, radionica, čitalačkih klubova i sl., pri čemu se uvijek pretpostavlja njihova suradnja s učiteljima, školskim psihologom ili pedagogom.

Tu se javlja i drugi problem, koji je u vezi s prvim: učenici ne doživljavaju školsku knjižnicu kao mjesto na koje mogu doći u potrazi za savjetom ili preporukom knjige koja se tiče njihovih problema. Zbog (razumljivog) straha knjižničara da nisu dorasli obavljanju terapije s djecom, školska knjižnica najčešće i nije takvo mjesto. Kako razbiti ovaj začarani krug?

Baruchson-Arib³² predlaže kompromisno rješenje: biblioterapiju treba uvesti u (školske) knjižnice, ali s promijenjenim nazivom, koji ne uključuje izraz *terapija* i time

³¹ Baruchson-Arib, 2000.

³² Baruchson-Arib, 2000., str. 104-105.

izbjegava spomenutu konfuziju. Biblioterapiju je, smatra on, svakako potrebno uvesti u knjižnice jer se tek u knjižnici mogu ostvariti neki njeni aspekti: psiholozi, socijalni radnici i drugi uobičajeni voditelji biblioterapije zasigurno neće odabirati, klasificirati i katalogizirati knjige s obzirom na vrstu problema kojeg se dotiču, neće ustanovljavati službe za samopomoć u školskim knjižnicama (koje uključuju posebni prostor s takvom literaturom, mogućnost savjetovanja s knjižničarem, održavanje grupnih biblioterapijskih susreta i sl.), niti će preporučivati literaturu zdravoj djeci s uobičajenim problemima, tj. djeci koja nisu njihovi pacijenti. Na taj način većina djece, čiji problemi nisu dovoljno „veliki“ da ih se upućuje psihologu ili socijalnom radniku, neće vjerojatno nikad ni saznati da postoji literatura koja im može pomoći u suočavanju sa svakodnevnim problemima, niti da postoje organizacije i grupe s istim ciljem. No sve ove funkcije na sebe može preuzeti školski knjižničar.

Naziv koji autor predlaže kao alternativu „biblioterapiji“ jest „podržavajuće znanje“ (*supportive knowledge*). Osim što ne zvuči „terapeutski“, ovaj naziv proširuje spektar usluga ili pomoći koju školski knjižničar unutar tog koncepta pruža: ne samo preporuka literature prikladne za određeni problem (beletristika, poezija, knjige za samopomoć), već i pružanje informacija poput adresa raznih organizacija za pomoć kod određenih problema, grupa podrške i sl. Školski bi knjižničar trebao, dakle, osim upućivanja na primjereno štivo, davati i „podržavajuće informacije“ pomoću kojih bi dijete moglo dobiti onu vrstu pomoći koju mu knjižničar ne može pružiti. Tako ovaj model, umjesto na terapiju, naglasak stavlja na podršku, pomoć, te znanje i informacije koje dijete može dobiti gledajući primjereni film, čitajući odgovarajuću beletristiku, knjigu za samopomoć itd.

Baruchson-Arib navodi i primjer implementacije ovog modela u dvjema školskim knjižnicama u Izraelu.³³ Odabrane škole bile su u siromašnijim dijelovima zemlje, a ciljane skupina bili su tinejdžeri oba spola (13-15 godina). Pretpostavljalo se da oba faktora, osjetljivi period sazrijevanja i nizak socioekonomski status, uzrokuju kod učenika određene probleme s kojima se ne znaju suočavati. Nakon upoznavanja učitelja, školskih knjižničara i školske uprave s projektom, odabrano je 50-ak knjiga koje se dotiču tema relevantnih za tinejdžere: međuljudski odnosi, seks, droga, nasilje, razvod, smrt u obitelji i sl. Zbirka je dobila svoj zasebni prostor u knjižnici, a svaka je tema bila zastupljena na svojoj polici. Knjige su posložene na atraktivan način, okrenute prema čitatelju naslovnom stranicom, a svakoj knjizi je pridružena i naljepnica s kratkim opisom teme i sadržaja, kako bi učenici što lakše

³³ Baruchson-Arib, 2000., str. 105-110.

prepoznali što ih zanima. Na police su postavljeni šareni natpisi „Sve što si htio znati o..., možeš pronaći u...“. Pored police s knjigama postavljena je ploča na koju su stavljene brošure i informacije o organizacijama za pomoć i grupama podrške. Čitava zbirka dobila je pozitivan naziv „Ti i ja ćemo promijeniti svijet“, kako se učenici ne bi osjećali nelagodno pretražujući „zbirku za samopomoć“. Svaki mjesec naglasak je stavljen na drugu temu te bi tada osim knjiga bili ponuđeni i drugi materijali, poput filmova ili isječaka iz novina, te aktivnosti poput predavanja na tu temu. Prva odabrana tema bila je „Da toleranciji; Ne nasilju“.

Projekt je trajao godinu dana, nakon čega su prikupljeni rezultati. Statistika je pokazala da je došlo do značajnog porasta korištenja knjižnice te svih ponuđenih materijala iz nove zbirke, od čega je najveći porast zabilježen kod starijih učenika, kojima su teme vjerojatno bile bliskije nego mladima. Također, veći porast zanimanja pokazali su učenici od učenica (kod kojih je inicijalno postojao veći interes za čitanjem). No najzanimljivije rezultate dala su opažanja knjižničara: učenici su počeli razgovarati o temama koje su prije bile tabu, kao što je seks, ovisnost ili nasilje. Otvoreno su o tim temama raspravljali među sobom, ali i u razredu; početna tajnovitost i sramežljivost uvelike su nestali. Projekt je ojačao i suradnju između školske uprave, knjižničara i učitelja, a i važnost knjižničara u školi je porasla: spoznaja da oni mogu svojim radom pomoći učenicima dovela je do toga da ih se sve češće angažiralo u situacijama kada je trebalo pružiti pomoć ili podršku učenicima s problemima. Istovremeno, porast čitanja i korištenja usluga knjižnice ukazao je na važnost školske knjižnice kao neizostavnog elementa obrazovnog sustava. Biblioterapija, preoblikovana u pružanje „podržavajućeg znanja“, pokazala se korisnom za sve uključene: učenike, učitelje i knjižničare.

3. 2. Kriteriji odabira i književni oblici

Mnogo je književnih vrsta i medija koji se mogu koristiti u biblioterapiji: od raznih književnih tekstova, preko audiovizualnih materijala pa do različitih maštovitih predmeta (lutaka koje predstavljaju likove ili objekata koji predstavljaju predmete iz priče). No odabir dobre priče (romana, pjesme, mita, anegdote,...) je ključan: ukoliko se dijete ne zainteresira za priču, ne prepozna sebe i vlastite interese u njoj, biblioterapija će biti bez efekta. Stoga je najvažnije, naglašava Škrbina³⁴, da glavni lik bude netko tko je djetetu psihološki blizak i na koga će ono spremno reagirati i lako se s njime identificirati. No pritom se mora imati na umu

³⁴ Škrbina, 2013., str. 226.

još nešto: literatura treba djetetu omogućiti i sigurnu udaljenost od sebe, kako ono ne bi osjećalo da se govori direktno o njemu, već o izmišljenom liku.

Na osnovi dobro odabranog literarnog predloška, djeca će spontano i otvoreno razgovarati o doživljajima i osjećajima likova iz teksta, a time posredno i o samima sebi. Biblioterapijom se ostvaruje značajan napredak s introvertnom djecom i djecom koja pokazuju otpor prema izravnom razgovoru o svojim osjećajima, te posljedično pate od emocionalnih napetosti jer ne mogu otvoreno komunicirati s drugima. No da bi biblioterapija postigla taj učinak identifikacije i oslobađanja osjećaja, potrebno je vrlo promišljeno odabrati literaturu. Ovo su pitanja o kojima treba promisliti prilikom odabira: je li priča jednostavna, jasna i uvjerljiva?; je li razina čitanja odgovarajuća razvojnoj razini (je li tekst usklađen s kronološkom i emocionalnom dobi djeteta)?; je li priča prikladna trenutnim/relevantnim osjećajima, interesima, ciljevima?; pokazuje li priča kulturne raznolikosti, razlike spola i osjetljivost na agresiju?; podučava li priča strategijama suočavanja sa stresom te mogućim rješenjima problema? itd.

Čitalačke preferencije također čine smjernice u odabiru literature, jer se one brzo mijenjaju u dobi djetinjstva i adolescencije. U ranijim fazama djeca obično vole priče o životinjama ili pustolovne priče, dok ih kasnije privlače „ozbiljnije“ teme – o ljubavi, ratu ili životu. Kod posve male djece, koja su tek naučila ili uče čitati, treba obratiti pažnju i na vizualni dojam koji knjiga ostavlja: veličina knjige, korištenje boja, izgled ilustracija, pa čak i vrsta i veličina fonta igraju ulogu u privlačenju djetetove pažnje na sadržaj knjige.

Škrbina³⁵ navodi pet glavnih književnih oblika za korištenje u biblioterapiji: poezija, bajka, basna, pustolovni roman i realistička priča. Svaki od tih oblika primjeren je za određenu svrhu i dob čitatelja.

Poezija može biti namijenjena i djeci i odraslima. Specifičnost dječje poezije je u tome što je jednostavnija, nema refleksivnosti, pisana je razumljivim, otvorenim stilom i govori o stvarima koje djecu okružuju. Najčešće je kratka i funkcionalna, s jasnim značenjem. Dječja poezija korištena u biblioterapijske svrhe treba biti didaktična (sadržavati pouku). Biblioterapijsko korištenje poezije u radu s djecom i adolescentima bit će detaljnije opisano u idućem poglavlju.

Bajke, izmišljene priče koje obiluju čarolijama i personificiranim arhetipskim karakterima, pogodna su literatura za djecu predškolske i rane školske dobi. Bitna

³⁵ Škrbina, 2013., str. 227-229.

karakteristika psihičkog razvoja djece te dobi jest bujna mašta, a bajke svojim uzbudljivim, magičnim događajima potiču imaginaciju i razvoj mašte te ispunjavaju djetetovu želju za pustolovinom. Karakteristika je bajki da sadrže strogu podjelu na dobro i zlo te da imaju sretan završetak – dobro uvijek pobjeđuje zlo. Uloga je bajki, pored poticanja mašte, također i učenje jasnog razlikovanja dobra i zla, što razvija i djetetov osjećaj za etiku i vrijednosti. S druge strane, bajkama se može zamjeriti iskrivljeno, uljepšano prikazivanje svijeta, širenje praznovjerja, ali i plašenje djece, jer nije rijetkost da se dijete boji čudovišta ili zle vještice iz bajke. Kako bi se ove negativnosti izbjegle, potrebno je odabrati dobru i umjetnički vrijednu bajku, nakon čitanja obavezno o njoj razgovarati i objasniti je djetetu, te ukloniti moguće izvore straha.

Basna je mala, sažeta epska forma koju se smatra najstarijom formom dramske umjetnosti, jer je način izražavanja u njoj izrazito dijaloški. Počiva na konfliktu, tj dijaloškom sukobu među likovima. Likovi u basni su životinje, ali se one ne prikazuju sa životinjskim, već ljudskim osobinama. Svaki lik utjelovljuje neku tipičnu ljudsku crtu (ovca obično prikazuje naivnost, lisica lukavost itd.). Basna na satiričan način prikazuje ljudsko ponašanje, ismijava ljudske nedostatke i mane. Njeno je bitno obilježje slikovitost, tj. alegorijski smisao. Svaka basna ima jasnu pouku i u tome leži njen odgojni potencijal. Poukom se pokazuje kako su neke ljudske osobine dobre i poželjne, a druge loše. Pouka se često iznosi u izravnoj formulaciji na početku ili na kraju basne. Djeca vole basne zbog njihove jednostavnosti i razumljivosti te primjenjivosti na vlastito iskustvo. Basnom se, i više no bajkom, može poticajno uvoditi djecu u etičku problematiku. Ona također utječe i na socijalno oblikovanje djetetove ličnosti te razvoj i spoznavanje moralnih vrijednosti. Basnu je najbolje uvoditi u dječje štivo u periodu kada se kod djece javlja potreba za stvaranjem mosta između svijeta bajki i svijeta činjenica, jer basna u sebi zadržava slikovitost, a oslobađa se bajkovitosti.

Pustolovni roman važan je dio dječje literature jer djeca neprekidno maštaju o pustolovinama, velikim podvizima, neobičnim zgodama i dalekim putovanjima, zapravo o svemu što ih može izvući iz monotonije svakodnevice. Ovi romani su najzanimljiviji djeci od 10 do 14 godina, kada njihova narav čezne za pustolovinama i svime što je neobično i uzbudljivo. Pustolovni roman uključuje tri bitne značajke: romantiku prostora, izvanrednu situaciju i posebnu vitalnost likova. Djeca se poistovjećuju s neustrašivim, snažnim i spretnim pustolovima (tu se mogu pridodati i pronicljivi detektivi, povijesni junaci, veliki znanstvenici ili istraživači,...) i time udovoljavaju svojoj potrebi za avanturom, putovanjem i upoznavanjem novoga. Ovi romani često su u raskoraku sa stvarnošću, no utoliko bolje odgovaraju bujnoj dječjoj mašti.

Realistička priča forma je s kojom se dijete obično susreće početkom školovanja. Ona obrađuje motive iz dječjeg života ili iz životinjskog svijeta. Doživljavanje realističke priče treba biti motivirano, metodički i terapijski osmišljeno i vođeno, kako bi dijete moglo uspostaviti komunikaciju s tekstem. Spoznavanje realističke priče pretpostavlja već i poučavanje i upozoravanje na određeni sustav prihvatljivog ponašanja, a ujedno je usmjereno i školskim ciljevima književnog i jezičnog odgoja.

Još je jedna vrsta literature koju Škrbina ne spominje, a čija uloga je prvenstveno biblioterapijska: knjige za samopomoć (eng. *self-help books*). Postoje knjige za samopomoć za sve dobne skupine, pa tako i za djecu i mladež. Iako se ovakve knjige uglavnom obraćaju djeci iznad 8 godina, ima i onih koje su napravljene kao kombinacija slikovnice i knjige savjeta, šarene te vizualno i stilski privlačne posve maloj djeci, a koje sadrže razne praktične savjete koje dijete treba usvojiti u svojim ranim interakcijama s vanjskim svijetom, kako bi razvilo socijalne vještine, naučilo što je lijepo i poželjno ponašanje, kako se ponijeti u kojoj situaciji ili kako savladati svakodnevne teškoće. Takvi su, primjerice, serijali knjiga Elizabeth Verdick³⁶, koji su podijeljeni prema dobi djece i vrsti problema ili situacija o kojima govore, a obiluju jednostavnim, djeci zanimljivim pričama i primjerima koji služe kao smjernice za ponašanje u raznim situacijama (privoljeti dijete da ide u krevet, naučiti ga da posprema svoje igračke i sl.). Knjige su također namijenjene roditeljima i odgajateljima djece, kako zdrave, tako i one djece koja pokazuju određene smetnje ili probleme u ponašanju. Među Verdickinim knjigama postoji i jedna namijenjena djeci te roditeljima djece s autizmom.

Psihologinja Dawn Huebner³⁷ autorica je knjiga za samopomoć namijenjenih nešto starijoj djeci – od 6 do 12 godina. Njene serije knjiga pod nazivom *What-to-do Guides for kids* dotiču se svih uobičajenih i manje uobičajenih situacija s kojima se suočavaju djeca ove dobi, kao i njihovi roditelji: izbjegavanje loših navika, nadvladavanje straha od mraka, mrzovolje ili svadljivosti, prevelike sklonosti brigama... Također, jedna od knjiga namijenjena je djeci s opsesivno-kompulzivnim poremećajem.

Knjige namijenjene adolescentima još su brojnije³⁸: knjige utjehe, savjeta, korisnih informacija, primjera iz života drugih adolescenata... One su prvenstveno usmjerene suočavanju s tipičnim problemima i dilemama koji muče tinejdžere, njihovoj potrebi za prihvaćanjem i popularnošću, razvijanju vlastitog identiteta i stila, prihvaćanju svoga tijela, spolnosti i zaljubljuvanja, obiteljskim problemima, osjećaju neshvaćenosti i sl. Neke od ovih

³⁶ Elizabeth Verdick, URL: http://www.freespirit.com/catalog/author_detail.cfm?AUTHOR_ID=39 (16.03.2014.).

³⁷ Dawn Huebner, Ph. D., URL: <http://www.dawnhuebnerphd.com/Books.aspx> (16.03.2014.).

³⁸ Kids self help, URL: http://www.goodreads.com/list/show/14949.Kids_Self_Help (16.03.2014.).

knjiga pisane su stručnijim, ozbiljnijim tonom te su zamišljene kao izvor informacija i savjeta mladim ljudima koji pate od određenih, često ozbiljnijih problema, dok su druge opuštenijeg tona i na duhovit, zabavan i ležeran način pripovijedaju anegdote i situacije u kojima se prosječni adolescent može prepoznati i s kojima se može poistovjetiti, te tako uvidjeti da nije usamljen u svojim problemima, strahovima i nesigurnostima.

3. 3. Poetska terapija

Poezija je, smatra Ayalon³⁹, jedan od prirodnih načina liječenja. Zbog toga može imati važnu terapijsku ulogu u radu s djecom i adolescentima, kao pomoćna disciplina u kliničkoj terapiji i u svakodnevnom životu. Poetska terapija specifičan je oblik biblioterapije, jedinstven po korištenju poetskih elemenata kao što su metafore, simboli, ritam, imaginacija. Usporedno s razvojem biblioterapije, i poetska terapija u novije doba biva sve više prepoznata kao sredstvo liječenja i ključ za tumačenje ljudske duše. „Nisam ja otkrio podsvijest, već pjesnici“ – napisao je Freud, misleći pritom kako poezija svojim stilskim figurama i prijenosom značenja omogućava izraziti ono što je pojedincu inače teško ili nemoguće izraziti, bilo zato što osjeća strah i sram ili zato što ni sam nije u potpunosti svjestan ili ne razumije vlastite osjećaje. Poetska terapija omogućuje čovjeku susret sa samim sobom i oslobađanje nakupljenih emocija, ali je i most prema drugom čovjeku, jer nas povezuje s drugima koji pate od istih osjećaja i problema.⁴⁰

Šezdesetih godina prošlog stoljeća dolazi do procvata poetske terapije, koju prihvaćaju stručnjaci iz raznih područja: psihoterapeuti, socijalni radnici, liječnici, učitelji, knjižničari, umjetnici. Danas je poetska terapija razvijena i prihvaćena metoda liječenja i poticanja razvoja pojedinaca, boljeg razumijevanja samoga sebe i svoje okoline. Organizacije poput NAPT (National association for poetry therapy)⁴¹ ili The institute for poetic medicine⁴² okupljaju stručnjake i umjetnike koji se bave poetskom terapijom, objavljuju relevantnu literaturu, održavaju terapijske radionice, pomažu obrazovanje poetskih terapeuta, dijele iskustva i potiču daljnja istraživanja i razvoj ove vrste biblioterapije. NAPT kao krovna organizacija poetske terapije širom svijeta izdaje i časopis *Journal of Poetry Therapy*, koji redovito objavljuje novosti, događanja i rezultate istraživanja na ovom području.

³⁹ Ayalon, 1995., str. 51.

⁴⁰ Bašić, 2011., str. 27-29.

⁴¹ Welcome to the National association for poetry therapy, URL: <http://www.poetrytherapy.org/index.html> (25.03.2014.).

⁴² The institute for poetic medicine, URL: <http://poeticmedicine.org/index.html> (25.03.2014.).

U Hrvatskoj, ipak, poetska terapija nije razvijena i malo je stručnjaka koji je prakticiraju. Među rijetkim izuzecima je Ivana Bašić, gimnazijska profesorica s višegodišnjim iskustvom u nastavi hrvatskog jezika i književnosti, te autorica priručnika za poetsku terapiju⁴³ u kojem, osim pregleda temeljnih ideja, ciljeva i metoda, opisuje i vlastita iskustva u provođenju tog modela s učenicima. Bašić poetsku terapiju smatra najproduktivnijim izdankom biblioterapije, čija je posebna vrijednost u tome što su svi njeni oblici jednostavni i pristupačni svakom čovjeku, uključujući i osobe s poteškoćama u čitanju i nepismene osobe, što omogućuje njenu široku primjenjivost.

Poetska terapija, za razliku od nekih drugih oblika biblioterapije, uvijek nakon čitanja teksta (pjesme) uključuje planiranu diskusiju (*interaktivni dijalog*) o čitateljevim reakcijama. Tri su osnovne komponente poetske terapije: literatura, voditelj i klijent(i). Voditelj, tj. poetski terapeut odabire pjesmu koja treba pobuditi emotivne odgovore i reakcije te potaknuti razgovor. U uvodnom dijelu seanse, prije čitanja, važno je stvoriti opuštajuću atmosferu koja omogućuje iskreno i otvoreno dijeljenje osjećaja. Sudionici trebaju osjećati sigurnost i povjerenje da neće biti osuđivani ili ismijavani zbog iskazanih osjećaja i stavova. Ne uspije li voditelj postići ovo stanje opuštenosti i povjerenja među sudionicima, terapija će biti neuspješna, jer je njen glavni cilj upravo oslobađanje emocija i njihovo dijeljenje s drugima.

Tada pojedinci na dobrovoljnoj osnovi čitaju naglas odabrane pjesme, ponekad i nekoliko puta. Pjesme se trebaju ticati svih sudionika terapije, imati odgovarajući ritam (umirujući ritam pjesme važan je element) i biti svima razumljive. Potom terapeut vodi sa sudionicima razgovor o pročitanim pjesmama: koje su osjećaje, asocijacije, sjećanja ili razmišljanja pjesme potakle? Važno je napomenuti kako cilj poetske terapije nije „ispravno“ shvatiti pjesmu, niti je analizirati u klasičnom smislu, već ju osobno doživjeti, reagirati na nju. Voditelj treba slušati sudionike, ne osuđivati i ne donositi brze zaključke; važno je da razgovor usmjerava prema slikama i atmosferi te tek preko razgovora o tekstu, metaforički, otvara prostor privatnosti. Pokušaj direktnog zadiranja u privatnost sudionika pogreška je koja može upropastiti terapiju, jer narušava osjećaje sigurnosti i opuštenosti.

Nakon diskusije, voditelj može predložiti temu za pisanje kako bi dodatno potaknuo sudionike na izražavanje svojih misli i osjećaja. *Ekspresivno pisanje* jedna je od najčešćih metoda poetske terapije: pisanje može biti tematski zadano ili posve slobodno, a temelji se na ideji emotivnog oslobađanja nakon slušanja pjesme i razgovora o njoj. Voditelj može zadati

⁴³ Bašić, 2011.

samo početak rečenice, npr. „Kad sam sam...“ ili centralnu riječ, npr. „tjeskoba“. Pisanje se ne mora nužno odvijati u sklopu seanse, već može postati dnevna aktivnost koju sudionici prakticiraju nasamo. Takvo pisanje, zvano *dnevničko pisanje*, prema nekim istraživanjima ima pozitivan učinak na opće zdravlje, umanjujući stres, podižući razinu samosvijesti i suočavanja s problemima. Metoda dnevničkog pisanja u poetskoj terapiji temelji se na zapisivanju svakodnevnih unutrašnjih iskustava, reakcija i percepcija, umjesto dnevnih događaja kao u klasičnom dnevniku.

Na kraju seanse voditelj i sudionici donose zaključke o smislu razgovora i postignućima. To je prilika da se do kraja iskažu nedovršene misli, da voditelj ukaže na postignute ciljeve te da završi seansu u pozitivnom i ohrabrujućem tonu. Također, seansa može završiti i pisanjem *zajedničke pjesme*: u njenom stvaranju sudjeluju svi, a počinje tako da voditelj (s vremenom tu ulogu može preuzeti i netko od sudionika) zadaje prvi stih, koji je najvažniji jer treba pjesmi dati temu, zanimljivost i snagu; potom svaki sudionik dodaje po jedan stih. Kad je pjesma dovršena (obično se piše 10-ak minuta), voditelj ju čita naglas i potom joj cijela grupa smišlja naziv. Na početku iduće seanse čita se zajednička pjesma iz prethodne, kao uvod i motivacija za razgovor. Zajednička pjesma korisno je sredstvo u poetskoj terapiji jer stvara osjećaj povezanosti i suradnje svih članova skupine. Ovo je posebno važno za zatvorene osobe koje pate od osjećaja izolacije i nepovezanosti s drugim ljudima. Na psihološkom je planu važno, naglašava Bašić, ohrabriti sve pojedince da sudjeluju i doprinose. Zajednička pjesma to omogućuje i kao konačan proizvod stvara osjećaj pripadnosti, zadovoljstva i samopoštovanja. Sudionici terapije na taj se način identificiraju s grupom i dijele radost zajedničkog stvaranja.⁴⁴

Zašto poetska terapija može biti od posebne koristi za djecu i adolescente? Poezija, smatra Ayalon, može poslužiti kao dvostruki ulaz: ulaz u svijet dječje mašte i igre te ulaz u realističan svijet odraslih. Poezija može biti most između ta dva svijeta, ona, na neki način, „govori oba jezika“. Zbog toga poetska terapija u radu s adolescentima ima dvostruku moć: pruža zadovoljstvo maštanja, snova i čežnji djetinjstva, te ih istovremeno preobražava u društveno prihvatljive, ugodne „odrasle“ oblike. „Umijeće pisca – rekao je Freud – jest u činjenici da on može ublažiti, promijeniti i prikriti prirodu sanjarenja nudeći je u ugodnom obliku. Mnoge emocije koje su u svojoj biti bolne, mogu postati izvorom užitka za gledatelje ili slušatelje poetskog djela.“⁴⁵

⁴⁴ Bašić, 2011., str. 43-61.

⁴⁵ Ayalon, 1995., str. 51.

Pored toga, jasno je da su upravo djeca i adolescenti u posebno osjetljivom razdoblju života gdje se promjene događaju tako brzo da ih ne stignu pratiti ni razumjeti. Dotadašnji nadzor roditelja sve više zamjenjuje sloboda donošenja vlastitih odluka, ali i osjećaj odgovornosti. To je često praćeno zbunjenošću i tugom zbog opraštanja s djetinjstvom. Mladi čovjek je preplavljen osjećajima koji su mu nepoznati, ponekad presnažni i razorni. Poezija pomaže da se ovi osjećaji izraze u slikama koje oslobađaju, da ih se bolje razumije, da se nađe utjeha u spoznaji da i drugi proživljavaju isto. Poezija koja se u te svrhe koristi u radu s adolescentima treba imati prevladavajuće pozitivnu, ohrabrujuću notu, ali istovremeno ne smije biti naivno didaktička niti prikazivati svijet kao mjesto ispunjeno jedino radošću, nadom i srećom, jer će tada izazvati suprotan efekt, pa čak i osjećaj bijesa i frustracije. Adolescentima sklonim depresiji ponekad treba ponuditi i pjesme koje obiluju osjećajem osamljenosti, jer su to jedini osjećaji s kojima se oni mogu poistovjetiti i na taj način o njima progovoriti. U radu s adolescentima može se koristiti i popularna muzika s tekstovima koji govore o njima bliskim temama. Nije važna „kvaliteta“ pjesme u umjetničkom smislu, već njena snaga da izazove emotivnu reakciju, da se uspješno probije do slušatelja.

Ivana Bašić u svome priručniku daje i neke primjere provođenja poetske terapije u sklopu nastave, pa tako opisuje uključivanje poetske terapije u sat lektire pri obrađivanju Baudelaireove zbirke pjesama *Cvjetovi zla*. Nakon upoznavanja učenika s autorom kroz njegovu biografiju, koja uključuje i boemski način života, korištenje droga i ljubav prema prostitutki, kod nekih se učenika javio snažan otpor prema piscu, dok su drugi iskazivali divljenje i veliki interes. Ovako podijeljene reakcije autorica je morala očekivati i u analizi pjesama. Stoga se odlučila za sljedeći pristup: svaki je učenik mogao odabrati neku pjesmu iz zbirke koja mu se sviđala te pred razredom izložiti svoj dojam. Ideja je bila pokazati kako se u svemu može pronaći nešto blisko i pozitivno, a i kad nam se nešto ne sviđa, možemo i trebamo to pokušati razumjeti. Pripremajući se za sat, nastavnica je zamišljala i preispitivala moguće zaplete i smjerove rasprave, koji bi učenici mogli doći u sukob, kako takve situacije mirno riješiti, koje će učenike trebati motivirati da progovore o svojim dojmovima i kako to učiniti. Sat je počeo tako da je sama nastavnica pročitala pjesmu koja joj je najdraža i potom izložila svoj doživljaj. Kada je došao red na učenike, svi su učenici bili spremni otvoreno govoriti o svojim dojmovima i pronašli su bar nešto s čime se mogu poistovjetiti – čak i oni koji su isprva pokazali otpor prema Baudelaireu. Najveće iznenađenje dogodilo su pri nastupu uvijek mirne, „savršene“ učenice, koja je odabrala pjesmu punu bijesa i mržnje spram licemjernih ljudi i društva općenito, iskazavši u svojoj interpretaciji vlastito nezadovoljstvo i

prkos, te pokazavši pritom lice koje nitko u razredu nije dotad vidio. Svi su se složili da je dobra promjena vidjeti poznatu osobu u stanjima koja su za nju „netipična“, kada se ona pokazuje otvoreno u svojim proturječnostima, te kad shvaćamo da nam je po onome što osjeća zapravo slična i bliska. Nastavnica je zaključila da je ovo terapijsko obrađivanje lektire bilo vrlo uspješno, jer je poezija postala mostom preko kojih su svi mogli prijeći u svijet snažnih osjećaja, i pritom se međusobno zbližiti.⁴⁶

3. 4. Neki primjeri knjiga namijenjenih dječjoj biblioterapiji

Roditelji su često u nedoumici kad je u pitanju odgoj djeteta i pristup određenim razvojnim fazama ili problemima. Gerlinde Ortner, psihologinja i autorica terapijskih knjiga za djecu, smatra da roditelji često iz neznanja djeluju suprotno osnovnim psihičkim potrebama svoga djeteta. Kao neškolorani odgajatelji, roditelji svojim ponašanjem, riječima i zahtjevima nerijetko pristupaju svojoj djeci na pogrešan način i time nesvjesno postaju uzrokom njihovog problematičnog ponašanja. U svojim knjigama *Bajke koje pomažu djeci*⁴⁷ (priče protiv straha i agresivnog ponašanja, namijenjene djeci od 3 do 7 godina) i *Nove bajke koje pomažu djeci*⁴⁸ (priče o svađi, strahu i nesigurnosti, namijenjene djeci od 6 do 10 godina) Ortner daje savjete i podršku roditeljima pri ispravnom motiviranju i boljem razumijevanju djece, kako bi se spriječile loše navike, problematično ponašanje i poremećaji svojstveni djeci ove dobi (mokrenje u krevet, strahovi, mucanje, teškoće u odnosima s okolinom i sl.). Ove se knjige sastoje od teorijskih dijelova namijenjenih roditeljima (kako općenito pristupiti djetetu da bi ga se ispravno motiviralo, naučilo poželjnom ponašanju, razvilo dobre navike i sl.), te priča namijenjenih za čitanje djeci. Svaka je priča povezana s određenim problemom koji se kroz radnju priče uspješno rješava, npr. u priči *Martinovo putovanje u snu u zemlju patuljastih pasa*⁴⁹, namijenjenoj djeci koja se boje pasa, dječak razvija izrazit strah od pasa nakon što ga je jednom pas ugrizao, a dodatno ga je ustrašila panična reakcija njegove bake, iako je ugriz bio blag. No kroz radnju priče dječak shvaća da je njegov strah neopravdan te da psima samo treba oprezno prilaziti i ne dirati ih ako su nepoznati, te njegov panični strah biva zamijenjen razumnim oprezom. Na kraju svake priče nalazi se kratko poglavlje *Što o tome trebaju znati roditelji*, koje objašnjava kako pomoći djetetu s određenim problemom, ali i kako vlastitim

⁴⁶ Bašić, 2011., str. 86-90.

⁴⁷ Ortner, 1998.

⁴⁸ Ortner, 1999.

⁴⁹ Ortner, 1998., str. 40-48.

ponašanjem spriječiti da do problema uopće dođe (u slučaju iz ove priče, pogrešna je bila reakcija bake koja je dodatno uznemirila i uplašila dječaka, umjesto da ga umiri i ohrabri). Priče, dakle, ovdje služe kao pomoćno terapijsko sredstvo u prevenciji ili suzbijanju problema, u čemu glavnu ulogu imaju roditelji.

*Čarobne svjetiljke*⁵⁰, još jedna terapijska knjiga namijenjena mlađoj djeci (od 4 do 8 godina), ponešto je neobična: ona sadrži priče kojima je cilj potaknuti dijete na meditaciju. Autor David Fontana, psiholog i stručnjak za pitanja roditeljstva, ali i meditacije, smatra da je meditacija puna dobrobiti za djecu, te predstavi li se na maštovit i privlačan način (a to je cilj ove knjige), ona pomaže smiriti dijete, ublažiti tjeskobu, izgraditi samopoštovanje, osloboditi maštu, osnažiti koncentraciju i vizualizaciju te naučiti dijete kontemplaciji, slobodnom i uravnoteženom mišljenju, što su sposobnosti koje se u današnje ubrzano, digitalizirano doba sve više gube. Knjiga sadrži dvadeset „interaktivnih meditativnih priča“, koje roditelj treba djetetu čitati prije spavanja. Svaka priča popraćena je ilustracijama, a dijete ih treba opisivati i razmišljati o njima, kako bi tekst i sliku doživjelo kao cjelinu i time obogatilo svoj doživljaj. Na taj ih način, smatra autor, „prenosimo u zadivljujuće nove svjetove i pomažemo da oslobode svoju neograničenu sposobnost stvaralaštva“⁵¹. Svaka priča započinje tako da dijete zatvara oči te zamišlja kako uzima čarobnu svjetiljku i ide Začaranim putem (tone u san). Priče su pozitivne i opuštajuće te popraćene poticajnim šarenim ilustracijama koje dijete nadograđuje u svojoj mašti.

Prije samog čitanja, autor predlaže napraviti s djetetom kratku vježbu istezanja, u kojoj djeca obično uživaju te u tom slučaju ovo može postati redovna večernja aktivnost. Opisano je nekoliko vježbi koje pomažu u opuštanju, koje će pridonijeti boljoj koncentraciji na priču, kao i boljem snu. Uz to, autor predlaže i jednostavne vježbe disanja, također opisane u knjizi, kao i vježbe vizualizacije. One se izvode tako da dijete zatvori oči i zamišlja neki predmet ili događaj, kao što je šetnja uz morskobalu. S vremenom dijete uspijeva zamisliti, tj. detaljno vizualizirati sve složenije predmete ili situacije, što znatno pridonosi razvoju koncentracije i mašte, a i priprema ga za „pravu“ meditaciju. „Svi imamo urođenu potrebu da budemo kreativni“, smatra autor, „i ako tu potrebu ne zadovoljavamo od djetinjstva, jedan naš dio ostat će nezadovoljen i nepotpun. Malo što potiče imaginativni i kreativni razvoj djeteta

⁵⁰ Fontana, 2006.

⁵¹ Fontana, 2006., str. 6.

djelotvornije nego kad im čitamo priče (...) Dijete vizualizira scenu iznutra, na vlastiti, jedinstveni način. Pripovjedač daje okvir, a dijete ga ispunjava svojom maštom.“⁵²

Susan Perrow, australska pedagoginja i spisateljica, autorica je terapijskih knjiga za djecu, i to prvenstveno djecu koja su pretrpjela određenu traumu, koja su opterećena strahom, koja žive u lošim uvjetima, ukratko – kojima je potrebno duhovno iscjeljenje. Perrow svoj rad temelji na snažnom uvjerenju u iscjeljujuću moć bajki i priča za djecu. Autorica je brojnih terapijskih priča i knjiga za djecu, kao što su *Bajke i priče za laku noć*⁵³ i *Iscjeljujuće priče II*⁵⁴, a u njima zagovara pripovijedanje priča djeci (radije nego čitanje), te savjetuje roditelje, odgajatelje, učitelje i druge stručnjake koji rade s djecom kako da i sami osmisle iscjeljujuće priče koje će biti namijenjene određenom djetetu i specifičnom problemu s kojim se ono suočava. Priče koje Perrow navodi u svojim knjigama popraćene su i kratkim komentarom o konkretnoj situaciji u kojoj su nastale te potrebama djeteta ili skupine djece za koju su pisane. Naravno, ove priče nisu namijenjene isključivo djeci s ozbiljnim problemima ili teškim traumama (žrtve zlostavljanja ili zanemarivanja, teško bolesna djeca, žrtve prirodnih katastrofa itd.). One se jednako tako mogu koristiti i s djecom koja pate od manjih, „uobičajenih dječjih“ problema: sramežljivost, tvrdoglavost, mokrenje u krevet, nemir itd. Kratki opis situacije zbog koje je priča nastala pomaže roditeljima i drugim osobama koje brinu o djeci bolje razumjeti namjenu priče i procijeniti je li ona prikladna za situaciju s kojom se oni, tj. njihova djeca, suočavaju.

No specifičnost autoričinog pristupa je u tome što (kako u svojim knjigama, tako i u brojnim seminarima i radionicama koje održava) potiče roditelje, učitelje i druge odrasle osobe da sami smišljaju priče za djecu. Pritom daje mnoštvo savjeta i smjernica kako napisati kvalitetnu, djelotvornu, djetetu zanimljivu priču koja će postići željeni cilj. Tako napisane priče bolje su od već „gotovih“ jer su prilagođene upravo onim potrebama koje određeno dijete ima. Perrow zagovara ovakav individualni pristup.⁵⁵ Također, ona ističe, smišljanje i pripovijedanje priča nema terapijski učinak samo na dijete, već i na osobu koja ih smišlja i pripovijeda, a ujedno pomaže u stvaranju veza i razumijevanja između pripovjedača i slušatelja.⁵⁶ Tako je korist ovog pristupa višestruka i obostrana.

⁵² Fontana, 2006., str. 10-11.

⁵³ Perrow, 2010.

⁵⁴ Perrow, 2013.

⁵⁵ Perrow, 2010., str. 43-56.

⁵⁶ Perrow, 2013., str. 58-59.

Perrow, slično kao i Fontana, upozorava na opasnosti suvremenog doba u kojem se međuljudski kontakti sve više odvijaju putem mobitela i računala, a brzina prijenosa informacija postaje glavni kriterij uspješne komunikacije. Pripovijedanje je svojevrsan odgovor, bunt spram ovog otuđenja, ali i spas za našu sposobnost slušanja i govora koja u suvremenom svijetu postepeno kržlja. Za pripovijedanje i slušanje, ističe Perrow, potrebno je vrijeme, usredotočenost, opuštenost, imaginacija, a rezultat je osjećaj mira, zadovoljstva, duhovnog obogaćenja, pa i iscjeljenja.

Na koncu, ne smijemo zaboraviti posebnu vrstu dječje literature s velikim terapijskim potencijalom, a to su slikovnice. One su namijenjene najmlađoj djeci, koja još ne znaju ili tek uče čitati, bogate su privlačnim ilustracijama i često se na djetetu razumljiv način dotiču određenih problema ili situacija s kojima se ono u svakodnevnom životu može susretati. Posebna vrsta slikovnica, koje svakako možemo ubrojiti u biblioterapijske, naziva se *problemskim slikovnicama*: one se bave problemskim situacijama u životu djeteta, vezanim uz djetetove osjećaje, zdravlje, osobine njegove ličnosti i ponašanje, te uz odnose u obitelji i društvu. Komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež unutar Hrvatskog knjižničarskog društva, u sklopu projekta *Čitajmo im od najranije dobi* (o kojem će kasnije biti više riječi) objavila je preporučeni popis slikovnica s anotacijama⁵⁷ koji je podijeljen na nekoliko kategorija, od kojih su prve problemske slikovnice, unutar sebe dodatno podijeljene prema temama (emocije, zdravlje, osobine ličnosti,...), a potom slijede spoznajno-pojmovne slikovnice (pružaju djetetu prve spoznaje o svijetu) te umjetničke slikovnice (svjetski klasici za najmlađe). Sličnih popisa ima više, pa se tako jedan poveći tematski popis problemskih slikovnica s anotacijama nalazi se i na stranicama Knjižnica grada Zagreba.⁵⁸

Problemske slikovnice s ovih popisa na jednostavan, lako razumljiv i djetetu privlačan način govore o problemima s kojima se može susresti. Tako, recimo, Baronianova slikovnica *Zauvijek*⁵⁹, koja se na popisu Komisije za knjižnične usluge za djecu i mladež nalazi u kategoriji slikovnica koje govore o osjećaju odbačenosti, na topao način pripovijeda o polarnom medvjediću koji misli da mu roditelji više ne poklanjaju dovoljno pažnje. Obitelj zapravo iščekuje prinovu pa su roditelji zaokupljeni time, ali svome medvjediću objašnjavaju da je roditeljska ljubav vječna i da će ga voljeti jednako i kad dobije brata ili sestru. Slikovnica je popraćena vrlo lijepim ilustracijama i namijenjena je djeci koja pate od osjećaja

⁵⁷ Preporučeni popis slikovnica s anotacijama, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/preporuceni_popis.pdf (03.04.2014.).

⁵⁸ Tematski popis problemskih slikovnica, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=2027> (07.04.2014.).

⁵⁹ Baronian, 2001.

zapostavljenosti zbog dolaska novog člana obitelji, ili se boje da će ih roditelji zato manje voljeti.

Također, postoje i razne serije slikovnica koje obrađuju manje-više svakodnevne i uobičajene probleme ili emocije koje mala djeca doživljavaju: recimo, veoma popularna serija „knjiga o osjećajima“ (*When I'm Feeling Series*) autorice Trace Moroney⁶⁰ uključuje osam slikovnica koje tekstem i crtežom pojašnjavaju djetetu osjećaje koje mogu proživljavati te savjetuju kako se prema njima postaviti. Svaka slikovnica posvećena je jednom osjećaju (sreća, bijes, ljubomora, usamljenost, ljubav, strah, nježnost i tuga), a na posljednjoj je stranici tekst namijenjen roditeljima i odgajateljima, koji ističe važnost razvijanja „zdrave samouvjerenosti“ kao „najvećeg dara koji možemo dati djetetu“, te objašnjava kako tu samouvjerenost razvijati i time pomoći djetetu da se uspješno nosi s vlastitim osjećajima.⁶¹

3. 5. Dječja biblioterapija u Hrvatskoj

Ranije spomenuti HKD-ov projekt *Čitajmo im od najranije dobi* nastao je 2004. godine sa ciljem informiranja i educiranja roditelja i odgajatelja u području ranog čitanja djeci i izbora kvalitetne literature. Projekt je obuhvatio niz predavanja i radionica za odgajatelje dječjih vrtića, s mogućnošću uključenja zainteresiranih roditelja. Odgajatelji i roditelji su tijekom projekta upoznati s novim znanstvenim spoznajama u području čitanja i razvijanja pismenosti djece od najranije dobi, educirani za poticanje rane pismenosti, te upućeni kako i što čitati djeci. U radionicama su se također mogli upoznati s aktualnom produkcijom kvalitetnih slikovnica na našem tržištu. Projekt je započeo 2004. godine u deset zagrebačkih vrtića, a nastavio se i u 2005. i 2006., uključivši deset novih vrtića.⁶² Pored predavanja za roditelje i odgajatelje, projekt je obuhvatio i izradu informativnih materijala (letak za roditelje⁶³, cjeloviti tekst za odgajatelje⁶⁴, već spomenuti popis kvalitetne dječje literature s anotacijama) te postigao velik interes i pozitivne reakcije sudionika.⁶⁵

⁶⁰ Trace Moroney – Books, URL: <http://www.tracemoroney.com/books.html> (04.04.2014.).

⁶¹ Moroney, 2006.

⁶² Čitajmo im od najranije dobi, URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/projekti/citajmo_im_od_najranije_dobi (08.04.2014.).

⁶³ Web tekst za roditelje, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-tekst_za_roditelje_2006.pdf (08.04.2014.).

⁶⁴ Web tekst – odgajatelji, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-tekst_za_roditelje_2006.pdf (08.04.2014.).

⁶⁵ Projekt „Čitajmo im od najranije dobi“, URL: [file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-izvjesce_2005%20\(1\).pdf](file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-izvjesce_2005%20(1).pdf) (08.04.2014.).

U projektu je naročito isticana važnost okruživanja djeteta njegovoj dobi primjerenom literaturom te sudjelovanje odraslih (roditelja, odgajatelja i drugih koji su u kontaktu s djecom) u aktivnostima čitanja, jer dijete uči po modelu i najveći poticaj čitanju dobiva ako vidi odrasle da čitaju, ako je poticano na čitanje u svakodnevnim situacijama (naglas pročitati naziv ulice, natpis na reklamama...), te ako razvije naviku, pa čak i ritual čitanja, recimo, svaku večer prije spavanja. Prednosti čitanja, ističe se, više su nego brojne (pomaže u stvaranju emocionalnih veza između djeteta i odraslih, izaziva ugodu, pomaže u razvoju opažanja, pozornosti, mišljenja i uživljavanja, obogaćuje rječnik i govorne sposobnosti,...), a vrijeme za uvođenje djeteta u svijet čitanja je što ranije, po mogućnosti već od rođenja. Iako isprva ne razumije tekst, dijete sluša glas onoga koji mu čita, a time razvija slušnu osjetljivost za glasove i govor. Stoga je polazna ideja ovog projekta da za čitanje kvalitetne literature nikad nije prerano.

Ponovno pod okriljem Hrvatskog knjižničarskog društva, tj. Komisije za knjižnične usluge za djecu i mladež, te UNICEF-a i srodnih društava za poticanje čitanja u Hrvatskoj⁶⁶, 2013. godine (Europska godina čitanja naglas) pokrenuta je kampanja *Čitaj mi! – čitajte naglas djeci od rođenja*. Riječ je o prvoj hrvatskoj nacionalnoj kampanji za promicanje čitanja djeci od rođenja. Kampanja je prvenstveno usmjerena na roditelje i druge osobe koje rade s djecom, tj. na poticaj da s čitanjem djetetu započnu od najranije dobi. Podjednako važan cilj jest poticati roditelje da s djecom što ranije počnu dolaziti u lokalnu knjižnicu. Roditelji se mogu upoznati s dobrobitima ranog čitanja djeci putem informativnih plakata i letaka koji su tijekom kampanje postavljeni u svakoj knjižnici te u domovima zdravlja i rodilištima, kao i putem internetske stranice www.citajmi.info, koja sadrži sve relevantne informacije, nagradni natječaj koji podržavaju nakladnici svojim izdanjima za najmlađu djecu, listu vrijednih slikovnica za svaku dob djeteta i druge korisne sadržaje.

U kampanji, koja traje još uvijek, dosad je organizirano preko 200 događanja u kojima je sudjelovalo oko 10 000 djece i roditelja te 120 knjižnica diljem zemlje. U akciji *Čitam, dam, sretan sam* prikupljeno je oko 3000 slikovnica za dječje odjele bolnica, vrtiće, domove za djecu i sl. Kampanja je rezultirala porastom broja upisane djece u sve hrvatske knjižnice, kao i učestalijim dolascima roditelja s djecom u knjižnicu. UNICEF je donirao slikovnice, bojanke i bojice 900 obitelji s djecom kojima nije lako doći do tih materijala, a u kampanju su se uključili i nakladnici posebnim akcijama i snižavanjem cijena slikovnica.

⁶⁶ Čitaj mi , URL: <http://www.citajmi.info/naslovnica/> (08.04.2014.).

I u ovom se projektu, dakako, naglašava i detaljno objašnjava važnost ranog čitanja djeci. Pored razloga već istaknutih u prethodnom projektu, govori se o povezivanju onoga što se čuje, vidi i pročita, što pomaže razvoju dječjih kognitivnih sposobnosti (naročito ako uslijedi i razgovor o pročitanom), širenju vokabulara i općeg znanja; čitanje djetetu osigurava teme za razgovor između djeteta i odrasle osobe - upravo zato preporučuje se da djeci čitaju i njihova starija braća i sestre i ostali ukućani, kako bi se bolje povezali i naučili sporazumijevati; čitanje djeci pruža priliku da se upoznaju s književnim jezikom koji se znatno razlikuje od svakodnevnog govora i koji će inače rijetko imati priliku čuti. Čitanje djeci je zabavno te često predstavlja jednak užitek djeci kao i onome tko im čita. Pritom, naravno, ne treba pretjerivati i zamarati dijete, kako se ne bi postigao suprotan efekt. Djeca će postupno razvijati koncentraciju, što će produljivati vrijeme slušanja priče. Već i 15 minuta glasnog čitanja dnevno dovoljno je da se poboljša djetetov cjelokupni razvoj.⁶⁷

Još jedan hvalevrijedan projekt u Hrvatskoj, koji pored drugih metoda uključuje i primjenu knjiga za pomoć djeci, zove se *CAP program prevencije zlostavljanja djece* (čit. KAP, akronim od *Child Assault Prevention*).⁶⁸ Riječ je o najvećem projektu Udruge roditelja „Korak po korak“, koja je osnovana 1996. radi uvođenja u Hrvatsku međunarodnog projekta „Korak po korak“ sa svrhom poticanja primjerenog i na dijete usmjerenog poučavanja u vrtićima i školama. CAP program nastao je u SAD-u 1978. godine. Udruga je 1999. godine, u suradnji s ICAP-om (International Center for Assault Prevention) započela s organiziranjem seminara za CAP pomagače, te je od iduće godine započela implementacija u osnovne škole, a potom i vrtiće. Program se otada kontinuirano provodi te se pokazuje efikasnim kao metoda prevencije zlostavljanja djece. Udruga je razvila široku mrežu CAP pomagača, tj. stručnih suradnika, učitelja i odgajatelja te centara za odgoj i obrazovanje, koji prema zadanom kurikulumu provode predškolski CAP, osnovni CAP (za mlađu školsku djecu), teen CAP te CAP za djecu s teškoćama u razvoju. Glavne aktivnosti projekta usmjerene su na edukaciju djece i roditelja u usvajanju preventivskih strategija koje povećavaju dječju sigurnost i pomažu u ostvarivanju njihovih osnovnih prava – da rastu *sigurna, jaka i slobodna*.⁶⁹

No gdje je tu dječja književnost? CAP program uključuje i popis preporučenih slikovnica (pretežno za djecu predškolske dobi, s naglaskom na djecu koja su pred upisom u

⁶⁷ Čitaj mi – Čitanje naglas, URL: <http://www.citajmi.info/citanje-naglas/> (10.04.2014.).

⁶⁸ Općenito o CAP programu, URL: <http://www.udrugaroditeljajpk.hr/cap-program-prevencije-zlostavljanja-djece/opcenito-o-cap-programu/> (14.04.2014.).

⁶⁹ Strateški plan Udruge roditelja „Korak po korak“ 2013 – 2015, URL: <https://docs.google.com/file/d/0B7oUgb5L1z55S0xDY2cwNjRIakk/edit> (11.04.2014.).

školu), koje su zamišljene kao podrška nenasilju, odnosno potpora djetetovom osnaživanju u zauzimanju za sebe i svoja prava. Popis ovih slikovnica, kao i drugi informativni materijali, uručuju se odgojiteljima i roditeljima po završetku predavanja. Vrtići uključeni u projekt imaju u svom fondu bar neke od preporučenih slikovnica, a većina njih dostupna je i u knjižnicama. Na popisu se nalazi 30-ak naslova koji su podijeljeni po kategorijama: dječja prava, sigurnost, vanjska/unutarnja snaga, sloboda, dobra i loša tajna, ugodni i neugodni dodir, te dodatna literatura koja se uglavnom sastoji od problemskih slikovnica s raznim djeci bliskim temama, kojima se potiče rani razvoj kvaliteta poput prijateljstva, povjerenja, uvažavanja različitosti i sl. Mnoge od ovih slikovnica navedene su i na drugim popisima preporučene dječje literature koje smo već ranije spominjali.

Dakle, dok CAP program uključuje predavanja za odrasle te radionice i igrokaze za djecu, također kao mjeru prevencije zlostavljanja prepoznaje i knjige. Dijete čitajući preporučenu literaturu osvještava što je verbalno, emocionalno ili fizičko nasilje, uči koja su njegova prava koja mu nitko ne smije uskratiti, spoznaje što znači imati unutarnju snagu, biti slobodan, biti siguran i zaštićen, te spoznaje što znači seksualno zlostavljanje, kako ga prepoznati, kako se osloboditi straha i povjeriti se. Svaka je tema zastupljena s više naslova, a ponekad je važno da stručna osoba procijeni koji pristup, tj. koja slikovnica najbolje odgovara pojedinom djetetu.

To je, recimo, slučaj sa slikovnicama koje govore o seksualnom zlostavljanju djece. Na CAP-ovom se popisu nalazi slikovnica *Ispravni dodir*⁷⁰, s podnaslovom „Priča koju treba čitati naglas da bi pomogla u prevenciji seksualnog zlostavljanja djece“. Također, na popisu je i slikovnica *Obiteljski album*⁷¹, koja govori o istoj temi, ali na nešto drugačiji način. Dok u *Ispravnom dodiru* majka razgovara sa sinom objašnjavajući mu koje vrste dodira od strane odrasle osobe su dobre i prihvatljive, a koje su pogrešne i treba ih odmah prijaviti osobi od povjerenja, u *Obiteljskom albumu* pratimo priču obitelji miševa, gdje je kći-mišica žrtva seksualnog zlostavljanja strica-miša koji živi s njima. Ova je priča mnogo „teža“ i sumornija jer na način prilagođen dječjem razumijevanju opisuje zlostavljanje koje se doista događa, te nelagodu, strah i tjeskobu koje mišica osjeća u tim situacijama. Ovdje je zadatak pedagoga ili odgajatelja da odluči na koji će način djeci biti objašnjen pojam seksualnog zlostavljanja, tj. koja je slikovnica primjerenija za grupu ili određeno dijete. Dok je prva slikovnica možda primjerenija djeci koja nisu iskusila takvo zlostavljanje te o tome trebaju saznati iz preventivnih razloga, kako bi ga znala prepoznati i izbjeći, druga je slikovnica možda

⁷⁰ Kleven, 2004.

⁷¹ Boljahn, 2004.

„preteška“ za takvu djecu, ali ju je bolje čitati onoj djeci za koju već postoji sumnja da su žrtve seksualnog zlostavljanja, jer će se ona lako prepoznati u takvoj priči i dobiti direktno ohrabrenje da o tome progovore. Stoga je uloga stručnjaka i ovdje veoma važna, kako bi se dobrim odabirom knjige postigao maksimalan edukacijski i terapijski učinak.⁷²

Na koncu, ne smijemo zaboraviti značajan angažman i doprinos dječjoj biblioterapiji u Knjižnicama grada Zagreba. Na dječjim odjelima KGZ-a, namijenjenim djeci i mladeži, provode se raznoliki programi „za razvijanje kulture čitanja te ostvarivanje potreba i prava djece i mladih na informaciju, pismenost, učenje, kulturu, zabavu i osobni razvoj.“⁷³ Knjižnice imaju programe podijeljene u tri skupine prema dobi: za predškolsku djecu, za školare do 13 godina te za mladež. Pored povremenih i jednokratnih aktivnosti, u cijeloj je mreži knjižnica bogat raspored stalnih aktivnosti namijenjen djeci i mladima. Neke od tih aktivnosti ne tiču se izravno čitanja, već poticanja kreativnosti i ljubavi prema umjetnosti kroz crtanje, glumu, izložbe ili susrete s književnicima, debatne ili novinarske klubove i sl. No prisutan je značajan broj redovnih aktivnosti koje direktno potiču čitanje i, naročito kod mlade djece, edukaciju, razvoj i pomoć u suočavanju s problemima putem čitanja. Tako većina knjižnica unutar svog programa za djecu predškolske dobi ima aktivnost „pričanje priča/pričaonica“, u kojem najčešće knjižničarka okupljenoj djeci čita unaprijed odabrane slikovnice, s određenim razvojnim biblioterapijskim ciljevima - stoga se često odabiru problemske slikovnice kroz koje se na lak i zanimljiv način djeci mogu pružiti određena znanja, savjeti ili podrška. Slične se aktivnosti mogu provoditi i s mlađim školarcima. Ovakve „pričaonice“ često su popraćene aktivnostima poput crtanja ili razgovora o određenoj temi.⁷⁴

Za nešto stariju djecu osmišljena je aktivnost „čitateljski klub“, iako je ona prilično slabo zastupljena u aktualnim rasporedima knjižnica. Iznimka je Knjižnica Savski gaj, koja već treću godinu provodi hvalevrijednu radionicu „Mojih sat vremena čitanja“, namijenjenu mladima s intelektualnim poteškoćama. Svakog drugog četvrtka grupa mladih zaljubljenika u knjigu dolazi uz pratnju u knjižnicu gdje posuđuju knjige, savjetuju se s knjižničarkama oko izbora literature te, sjedeći u polukrugu, s knjižničarkom kao voditeljicom, naglas čitaju odabranu priču i diskutiraju o njoj. Zadatak vođenja ovog kluba nije jednostavan, te podrazumijeva stručnu osobu sa znanjem i iskustvom u radu s osobama s intelektualnim teškoćama. No za ovu skupinu korisnika, koja redovito i entuzijastično posjećuje radionicu,

⁷² Informacije o CAP programu dobila sam, pored navedenih izvora, i kroz razgovor s odgajateljicom Dječjeg vrtića Utrina (uključenog u CAP program), koja je sa mnom podijelila neka ovdje spomenuta iskustva.

⁷³ Programi za djecu i mladež, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=1616> (08.05.2014.).

⁷⁴ Programi za djecu predškolske dobi, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4219> (08.05.2014.).

ona predstavlja više od čitateljskog kluba: ona je za njih izlet u vanjski svijet, gdje ih se potpuno uvažava, gdje ih se pita za mišljenje, gdje mogu izmjenjivati dojmove i gdje se njihova vrijednost ne procjenjuje kroz intelektualne sposobnosti, nego kroz dubinu njihova duha, kroz ljubav prema čitanju, kroz sudjelovanje u živoj i veseloj diskusiji. Sudionici su ovdje uvijek dobro raspoloženi, znatiželjni i krajnje pozorni kada se čita priča ili vodi diskusija. Stoga se ova radionica među ostalima ističe kao jedna od biblioterapijski najuspješnijih.⁷⁵

Programi za mladež najsiromašniji su aktivnostima koje direktno promoviraju čitanje. Razlog tome možda je manjak interesa kod korisnika ili usmjerenost drugim vrstama aktivnosti, poput kompjutorske učionice, kvizova i teen radionica, koji bolje odgovaraju interesima mladeži. Srednjoškolci za razliku od mlađe djece ne dolaze toliko u knjižnicu radi druženja i sudjelovanja u raznim aktivnostima, već češće dolaze u potrazi za informacijama ili literaturom. Također, za razliku od mlađe djece, srednjoškolci nemaju toliku potrebu za grupnim i vođenim čitanjem, već se toj aktivnosti uglavnom posvećuju nasamo, pa stoga i biblioterapijski pristup nije za ovu skupinu korisnika izražen. Ipak, držim da bi poneka čitateljska grupa ili debatni klub koji bi se redovito sastajao, raspravljao o pročitanoj knjizi te zajednički, uz sugestije voditelja-stručnjaka, odabirao knjigu o kojoj će se razgovarati na idućem susretu (voditelj bi preporučivao knjige koje su mladima zanimljive i bliske, ali ujedno i vrijedne u edukacijskom i terapijskom smislu, te vodio razgovor u smjeru koji smatra najplodnijim za zadani cilj), bila više nego dobrodošla, te bi potaknula mlade ne samo da čitaju, već i da pomnije promišljaju o pročitanoj, uče jasno iskazivati svoje mišljenje, uvažavati tuđe mišljenje i tako dobiti mnogo više od knjige no „samo“ čitanjem.⁷⁶

Pored većih i dugotrajnih projekata, poput opisanih HKD-ovih, CAP-ovih i KGZ-ovih, treba spomenuti i neke manje, lokalne ili kratkotrajne, no jednako vrijedne akcije i projekte koji promiču biblioterapiju. Jedan nam primjer daje strukovna udruga za promicanje dobrobiti djece „Portić“ iz Rijeke, koja od osnutka 2007. godine pokreće projekte namijenjene djeci i roditeljima. Njihov volonterski projekt *Pripovjedač/ica priča za laku noć*⁷⁷ (poznatiji kao „Tete pričalice“) provodi se od 2009. godine u Dječjoj bolnici Kantrida u Rijeci, a bazira se na radu volontera koji su nakon trodnevne edukacije osposobljeni za pričanje izabranih priča i bajki, često problemskih slikovnica, djeci koja borave u bolnici. Projekt se temelji na

⁷⁵ Programi za školarce do 13 godina, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4220> (08.05.2014.).

⁷⁶ Programi za mladež, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4221> (08.05.2014.).

⁷⁷ Pripovjedač/ica priča u Dječjoj bolnici Kantrida, URL: <http://www.udruga-portic.hr/index.php/features/tete-pricalice> (12.05.2014.).

holističkom pristupu liječenju, tj. na znanstveno utemeljenoj ideji da kreativna ili art terapija, tj. upotreba umjetnosti u terapijske svrhe, pozitivno utječe na ishode liječenja. Ovo spada u ranije opisanu vrstu kliničke biblioterapije, kojom se nastoji pomoći pojedincima u oslobađanju potisnutih ili neprihvaćenih emocija u novim i stresnim uvjetima bolesti i hospitalizacije. Roditelji hospitalizirane djece, medicinsko osoblje i uprava bolnice posvjedočili su pozitivnim efektima i ugodnijem općem bolničkom ozračju uslijed provođenja ovog biblioterapijskog projekta, te se projekt u suradnji s Udrugom „Smiješak za sve“ početkom 2014. godine proširio i na zagrebačku Dječju bolnicu Srebrnjak.

Svijetli primjer daje nam i udruga „Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju“⁷⁸, koja je do početka 2014. godine bila pod vodstvom Ivane Bašić, profesorice zaslužne za promicanje poetske terapije u Hrvatskoj. Udruga je prvenstveno usmjerena na razvoj umjetničke terapije, te razvojnu interaktivnu biblioterapiju i poetsku terapiju. Time se potiče razvoj socijalno-emocionalne kompetencije pojedinaca i skupina: empatije, tolerancije, aktivnog slušanja, kulture dijaloga, susreta i zajedništva. Udruga svoje ciljeve ostvaruje kroz organiziranje seminara, tečajeva i javnih predavanja, radionica, priredbi, stručnih skupova itd. Također, na svojoj internetskoj stranici Udruga objavljuje informativne i edukativne članke, pozive na sudjelovanja u događanjima vezanim uz ovu tematiku, preglede održanih edukacija i radionica, recenzije i preporuke knjiga i slično. Udruga u svome djelovanju nije ograničena samo na djecu i mladež, već biblioterapijske susrete i radionice namjenjuje i prilagođava svim dobnim skupinama, posjećujući tako škole i knjižnice jednako kao i domove za starije i nemoćne, šireći znanje i svijest o mogućnostima terapijskog korištenja knjige.

4. Biblioterapijske aktivnosti u knjižnici Staglišće: primjeri iz prakse

Nakon što je u prethodnim poglavljima dan pregled biblioterapijskih vrsta, ciljeva i metoda, te programa i ustanova koje provode i promiču (dječju) biblioterapiju, u ovome ću poglavlju opisati vlastito iskustvo, zapažanja i zaključke tijekom sudjelovanja u dvama čitateljskim susretima na odjelu za djecu i mladež KGZ-ove knjižnice Staglišće.

Knjižnica u tjednom rasporedu aktivnosti namijenjenih djeci ima dvije aktivnosti biblioterapijskog karaktera: „priča i likovna radionica“ te „volonterka čita djeci predškolskog uzrasta“. Prvu aktivnost vodi knjižničarka s dječjeg odjela, dok drugu volonterski vodi

⁷⁸ Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju, URL: <http://www.balanscentar.blogspot.com/> (12.05.2014.).

umirovljena odgojiteljica koja, zahvaljujući svojim kompetencijama i iskustvu u radu s djecom, može samostalno osmišljati i održavati svoju varijantu „pričaonice“.

S obzirom na nedostatak iskustva u sudjelovanju i vođenju biblioterapijskih aktivnosti s djecom, moje je prvo sudjelovanje bilo zamišljeno kao pasivno promatranje, dok sam se pri drugom susretu, uz pomoć voditeljice-knjižničarke, aktivno uključila u vođenje radionice. Opisat ću oba susreta i glavna zapažanja vezana uz njih.

Prvo sam prisustvovala radionici koju održava volonterka. U razgovoru prije početka radionice objasnila mi je da u toj knjižnici već dugo održava tjedne susrete s djecom, ali da ne postoji neka formirana grupa, već djeca dolaze po svojoj želji, tako da se nikad unaprijed ne zna tko će doći, koja će to biti dobna skupina i sl. To donekle otežava pripremu za radionicu, jer volonterka nastoji osmisliti okvirne teme i pripremiti knjige, tj. slikovnice. Njih odabire među dječjom literaturom koja se nalazi u samom prostoru gdje se radionica održava, tj. u prostoru uređenom za najmlađe korisnike. Ovaj prostor nažalost nije fizički odvojen od ostatka knjižnice, ali jest vizualno, ponajviše šarenilom koje sačinjavaju izloženi dječji radovi, igračke i ukrasi (u trenutku radionice bili su prvenstveno vezani uz Uskrs). Dječji kutak također je prilagođen namještajem (niski stolovi i stolice, niski ormari i police za knjige) te oblijepljen pjesmicama, posterima i obavijestima o održavanju dječjih aktivnosti u knjižnici. Ukratko, premda nije dovoljno izoliran od ostatka knjižnice (ranije je prostor za djecu bio u uređenoj podrumskoj prostoriji koja je bila idealna za tu svrhu, ali se zbog nedostatka prostora sada tamo nalazi dio fonda), dječji odjel je dovoljno ugodan i topao da pogoduje biblioterapijskim aktivnostima, u smislu da djeluje opuštajuće i poticajno te bar donekle izolira djecu od zvukova i drugih smetnji iz okoline.

Radionica kojoj sam prisustvovala ima karakter razvojne biblioterapije, i to one vrste u kojoj se pored samog čitanja pažnja posvećuje i razgovoru nakon čitanja. Osim razgovora, naročito u radu s djecom, nakon čitanja mogu uslijediti i druge vrste kreativnog izražavanja poput crtanja, što se primjenjuje i na ovoj radionici. Naglasak se, dakle, stavlja na izražavanje dojmova i emocija, a u slučaju male djece kakva dolaze na ovu radionicu, glavni cilj je potaknuti maštu, kreativnost i slobodu izražavanja, ujedno jačajući govorne sposobnosti, vokabular i opće znanje.

Na radionici se obično okupi barem nekoliko djece, no ovoga puta, vjerojatno zbog uskršnjih praznika, došla je samo jedna djevojčica. Ova okolnost se za mene kao promatrača pokazala korisnom, jer je takva radionica donekle jednostavnija, a ujedno mi je omogućila da uvidim razlike između rada s jednim djetetom i s grupom djece. Djevojčica koja je došla na

čitanje priča ima 4 godine i svega je nekoliko puta prisustvovala radionici, tako da se sada, bez svojih vršnjaka u blizini, osjećala u početku vidno nelagodno. Ovdje je do izražaja došlo voditeljičino iskustvo rada s djecom: postavila je djevojčici nekoliko pitanja o stvarima koje voli, a potom je to povezala s temom slikovnice koju je pripremila, što je djevojčicu zainteresiralo za čitanje i ona se nakon nekog vremena opustila. Tako sam u praksi vidjela važnost dvaju pravila koja se u literaturi često spominju: da je opuštena i topla atmosfera te povjerenje između sudionika i voditelja radionice nužan uvjet za bilo kakvu vrstu biblioterapije, te da je identifikacija, tj. poistovjećivanje sebe ili bliskih osoba s likovima ili situacijama iz knjige, prva faza uspješne biblioterapije na kojoj počiva daljnji interes čitatelja.

Identifikaciju je voditeljica uspjela postići pomoću slikovnice o Petri, 4-godišnjoj djevojčici koja posjećuje baku i djeda. Ovo nije problemska slikovnica, tj. nije zamišljena kao pomoć u rješavanju ili prevenciji nekih tipičnih dječjih problema. Iako su takve slikovnice čest izbor kad je u pitanju biblioterapija s malom djecom, one pretpostavljaju i određenu razinu znanja o djetetu, poznavanje njegovih osobina, interesa ili slabosti, u čemu može pomoći i razgovor s roditeljima. No u ovom slučaju nije bilo takve pripreme, pa je voditeljica odabrala literaturu po kriteriju zanimljivosti za djevojčicu, a taj se odabir pokazao uspješnim.

Voditeljica je tijekom čitanja sjedila za dječjim stolom i držala slikovnicu na stolu kako bi djevojčica, koja je sjedila uz nju, mogla i sama pratiti slova i slike. Ovdje sam u praksi uvidjela još jednu stvar: da je od samog sadržaja slikovnice mnogo važnije kako se ona djetetu čita. Sadržaj, dakako, mora biti primjeren i razumljiv djetetu određene dobi (a ilustracije moraju biti lijepe, privlačnih boja, djetetu jasne i bliske), ali pravu „magiju“ može stvoriti samo onaj tko djetetu čita, i to svojim glasom, gestama i poticanjem na zamišljanje i maštanje. Voditeljica je spontano primjenjivala gotovo sva „pravila“ za čitanje slikovnica koja se navode u projektima za rano čitanje djeci, recimo, u informativnom letku za roditelje projekta *Čitajmo im od najranije dobi*: držati knjigu ispred djeteta, poticati ga da prati slike i ukazivati mu na neobične detalje, prstom pratiti tekst kako bi dijete učilo vezu pisanog i govornog jezika, poticati dijete da samo opisuje slike i komentira radnju, dopustiti djetetu da dodiruje knjigu i lista stranice, preskočiti ili pojasniti riječi koje dijete ne može razumjeti,... Na taj način voditeljica je ne samo zainteresirala djevojčicu za priču, već je poticala njenu imaginaciju (pitanjima poput „što misliš kako je to izgledalo...?“), pravilan izgovor riječi, širenje znanja i vokabulara („znaš li kako se ovo zove?“). Ono što mi je tijekom čitanja najviše upadalo u oči jest brzina kojom dijete gubi koncentraciju i skreće pažnju na nešto drugo čim priča ili način pričanja nisu dovoljno zanimljivi, te ujedno lakoća kojom se ta pažnja opet zadobiva čim se neki element priče uspješno poveže s djetetovim iskustvom, s

nečime što ono voli, što ga zanima, o čemu rado razgovara. Umijeće je voditelja ovakvih radionica, posebice kada rade s predškolskom djecom, stalno pronalaziti takve veze između knjige i stvarnog života, te poticati identifikaciju – nužni uvjet uspješne biblioterapije.

Nakon čitanja dviju slikovnica, što je trajalo oko pola sata, koncentracija male slušateljice je vidno opala, pa je voditeljica donijela list papira i bojice te zatražila od djevojčice da nacrtat motiv koji joj je bio najzanimljiviji u pričama koje je upravo slušala. Crtanje kao način kreativnog izražavanja česta je metoda, tj. dopuna dječje biblioterapije kojemu se djeca dodatno vesele, a najavom prije čitanja da će poslije crtati nešto vezano uz slikovnicu potiče se koncentracija tijekom čitanja, te se osnažuje kreativni proces slušanje-zamišljanje-izražavanje. Važno je, što se u literaturi često ističe i što je voditeljica uspješno primijenila, prepoznati trenutak kada dijete više nije zainteresirano za knjigu i pružiti mu neku drugu aktivnost koja je i dalje vezana uz temu o kojoj se govorilo. Ovo „ostajanje uz temu“ još je važnije nakon čitanja neke problemske slikovnice koja se dotiče problema od kojeg dijete pati: svadljivost, strah od mraka i sl. Tada je poticaj na crtanje vezano uz tu temu naročito koristan, jer se dijete tako kroz vlastitu kreativnost suočava s problemom. To je pravi smisao dječje biblioterapije ili, šire, art terapije.

Druga radionica kojoj sam prisustvovala, te u koju sam se aktivno uključila kao suvoditeljica, sličnog je karaktera kao i prva: to je vrsta razvojne biblioterapije, koja se provodi sa zdravom djecom, dakle, ne u svrhu tretiranja nekog poremećaja, već poticanja zdravog razvoja te uklanjanja manjih teškoća s kojima se djeca u toj dobi suočavaju. S malom djecom razvojna biblioterapija često ima i najopćenitiju svrhu privlačenja djeteta knjizi, razvijanja ljubavi prema čitanju, jer je čitanje samo po sebi terapijska aktivnost koja pozitivno djeluje na osobu tijekom čitavog života.

Isprva je ova radionica bila zamišljena kao alternativa vrtiću, tj. bila je prvenstveno namijenjena djeci koja ne idu u vrtić, kako bi ipak sudjelovala u aktivnostima važnim za dječji razvoj: grupnom i vođenom čitanju kvalitetnih, često i edukativnih priča, izmjeni dojmova o pročitanim, te druženju s vršnjacima i razvijanju kulture dijaloga, izražavanja i uvažavanja tuđeg mišljenja. Stoga je u tim aktivnostima radionica nastojala pratiti vrtićki program. No danas grupu pretežno čine prvašići, koji radionicu vjerno posjećuju već nekoliko godina. Stoga se i program radionice mijenjao i prilagođavao prema dobi polaznika, ali temeljne aktivnosti – čitanje, razgovor i crtanje – ostale su iste.

Radionica je započela mojim upoznavanjem s djecom. Svi smo zajedno sjedili za okruglim dječjim stolom, što je pridonijelo stvaranju ugodne atmosfere i ublažavanju

nelagode koju bi djeca mogla osjetiti zbog mene kao stranog člana – za okruglim stolom svi smo isti, nitko ne sjedi „na čelu“ niti je itko izuzet od aktivnosti radionice. Na savjet knjižničarke, nastojala sam se uključiti u radionicu na način da ne mijenjam mnogo njen uobičajeni tijek i ritam aktivnosti, jer su djeca vrlo opuštena i spremna na suradnju kad su „na poznatom terenu“, a kod naglih i neočekivanih promjena mogu se povući u sebe i osjećati nelagodu (kakva je bila vidljiva na djevojčici s prethodne radionice, koja je umjesto svojih vršnjaka tamo zatekla jedino nepoznatu studenticu-promatrača). Ovdje je od velike koristi bila prisutnost knjižničarke na koju su djeca navikla i koja je pomagala, naročito na početku, održavati ugodnu i opuštenu atmosferu.

Sva su se prisutna djeca međusobno poznavala, no zamolila sam ih da se svejedno predstave i kažu nešto o sebi. Tako sam saznala da je od šestero prisutne djece, samo jedno vrtićke dobi, dok su ostali ove godine krenuli u školu. Isprva su se djeca većinom obraćala knjižničarki, ali su, nakon što sam im se predstavila i ispričala ponešto o sebi, te rekla kako i ja veoma volim čitati, stekli povjerenje u mene te su se pokazali vrlo pričljivi, znatiželjni i puni anegdota koje su htjeli podijeliti. Na radionici je uobičajeno da se prije čitanja priče povede kratak uvodni razgovor, pa smo ovoga puta razgovarali o knjigama i o tome kako one utječu na nas: uzbuđuju li nas ili smiruju, ili nas možda tješe kad smo tužni; pomažu li nam da ljepše spavamo; saznajemo li ponekad i korisne stvari iz njih? Razgovor je bio vođen ovakvim pitanjima, ali je ustvari tekao vrlo spontano, jer su djeca vrlo rado dijelila svoja iskustva i stavove o knjigama (osim dvoje djece, koji su uglavnom šutjeli, osim ako bi pitanje bilo upućeno direktno njima) pa se razgovor slobodno razvijao, a svako moje pitanje oni bi odmah postavili i meni, pokazujući veliko zanimanje za moje odgovore. Na taj način, kroz 10-minutni razgovor o čitanju i njegovim pozitivnim učincima, djeca su se posve opustila i oraspoložila za čitanje. Uglavnom su izjavljivali da uživaju u slušanju priča, da im je najdraže čitanje prije spavanja te da ih priče najčešće smiruju, osim ako još ne znaju završetak. Vjerujem da je takav razgovor o čitanju s djecom povremeno koristan, kako bi dijete i samo promislilo i osvijestilo korist i ugodu koju dobiva iz čitanja.

Potom smo krenuli na čitanje. Iako sam u planu imala pročitati dvije priče, stigli smo pročitati samo jednu (i to priču koju nas je jedna od sudionica zamolila da čitamo), jer su djeca stalno postavljala pitanja i davala komentare. Slikovnicu sam, poučena prethodnom radionicom, tako postavila na stolu da svi mogu pratiti slike, a djeca koja su se nalazila bliže izrazila su želju da i sama pročitaju neki odlomak, jer već manje-više barataju vještinom čitanja. Slikovnica, čija tema su bile igračke i lutke, bila je sudionicima (naročito djevojčicama) vrlo poticajna za komentare, a ilustracije dječje sobe ukrašene igračkama su svi

uspoređivali s izgledom svoje sobe. Nakon što je priča pročitana te nakon što je svako dijete (osim najmlađe djevojčice, koja još ne zna čitati) samostalno pročitao nekoliko redaka, djeca su već s nestrpljenjem iščekivala pribor za crtanje, te su se jednoglasno dogovorili da će crtati svoju sobu i igračke u njoj. No također su inzistirali da se i ja pridružim crtanju, pa zaključujem da su me, možda jer sam mnogo mlađa od njihove uobičajene voditeljice, doživjeli više kao dio njihove grupe nego kao voditeljicu. Zajedničko crtanje proteklo je također u veselom raspoloženju, a djeca su sada već bila posve otvorena i razgovarala su međusobno i sa mnom bez ikakve zadržke ili nelagode. Razlika u raspoloženju i opuštenosti, ali i njihovoj međusobnoj prisnosti (neki od njih poznaju se vrlo površno i nisu dosad skupa prisustvovali radionici) bila je posve očita, pa stoga zaključujem da je radionica bila uspješna u svojoj funkciji zbližavanja djece, te njihovom učenju komunikaciji, stvaranju povjerenja i sklapanju poznanstava. Iako je razlika između otvorene i povučene djece bila vidljiva cijelo vrijeme, ipak su najpovučeniji dječak i djevojčica do kraja radionice pokazali znatan napredak u otvaranju i komunikaciji s drugima.

Obje radionice u kojima sam sudjelovala naučile su me praktičnim znanjima koja je nemoguće steći bez stvarnog promatranja i sudjelovanja. Jedno od tih znanja jest da je čak i u ovakvim najjednostavnijim biblioterapijskim radionicama potrebno i iskustvo i vještina i jasna ideja kako radionica treba izgledati i koji je njezin cilj, a da je istovremeno njenim tijekom potrebno upravljati tako da dijete i ne primijeti da se nešto odvija „prema rasporedu“, već da osjeća da sudjeluje u slobodnom tijeku ugodnih aktivnosti. Voditelj radionice stoga treba biti jasan, a opet nenametljiv i blag u vođenju razgovora, postavljanju pitanja, određivanju aktivnosti. Djeca su vrlo iskreni slušači i ako ih ono o čemu se čita ili razgovara ne zanima, neće skrivati manjak koncentracije i interesa. No istovremeno, bit će vrlo voljni sudjelovati u svakom razgovoru ili aktivnosti koju zada voditelj ukoliko se osjećaju opušteno, sigurno i zainteresirano. Da bi se to postiglo, već je rečeno, potrebno je za početak osigurati dovoljno izoliran, djeci ugodan prostor, bez previše elemenata koji bi mogli odvlačiti pažnju. Potom je važno svako dijete zainteresirati za aktivnost, a to se najbolje postiže identifikacijom – povezivanjem teme priče ili razgovora s nečim djetetu bliskim, nečim što može usporediti s vlastitim iskustvom. Na koncu, važno je znati prepoznati kada aktivnost treba prekinuti. Ako većina djece gleda okolo, ako ustaju i šecu po knjižnici ili više ne sudjeluju u zadanoj aktivnosti, tada je vrijeme da ta aktivnost završi. Taj trenutak obično nije teško prepoznati jer djeca ne skrivaju svoje raspoloženje.

Olakotna je okolnost za mene bila u tome što je na radionicu u kojoj sam aktivno sudjelovala došlo više djece koja se međusobno poznaju, znaju tijekom radionice i uživaju u njoj, pa su bili mnogo aktivniji i raspoloženiji za suradnju nego djevojčica na prvoj radionici. Razlika u atmosferi bila je očita, a to potvrđuje i teoriju da je ovakve biblioterapijske susrete mnogo bolje održavati grupno nego pojedinačno. Prednost grupnih susreta nije samo u tome što se djeca tako osjećaju ugodnije, već i u tome što se postiže dodatni pozitivan efekt – djeca se upoznaju, druže i uče međusobnoj komunikaciji.

Ovakve radionice dječje razvojne biblioterapije vrlo je jednostavno organizirati, ne zahtijevaju financijske izdatke i u pravilu je dovoljna jedna stručna osoba za njihovo vođenje. Njihova uloga u poticanju ljubavi djeteta prema čitanju, edukaciji, razvoju kreativnosti, mašte, koncentracije, vokabulara, socijalnih vještina, uklanjanju sitnijih teškoća tipičnih za određenu dob - ukratko, općeg razvoja djeteta, je neosporna. Stoga su ove radionice vrlo korisne i poželjne, a idealno mjesto za njihovo odvijanje upravo su knjižnice, kako narodne, tako i školske, specijalne itd. Potreba za takvim aktivnostima vjerojatno je još veća u ustanovama poput dječjih bolnica ili domova. S obzirom da ne zahtijevaju stručnost iz područja psihologije, psihijatrije i sl., tj. ne ulaze na teren institucionalne ili kliničke biblioterapije, svaki knjižničar s određenim znanjima i iskustvom u radu s djecom može biti organizator i voditelj ovakvih razvojnih biblioterapijskih radionica.

5. Zaključak

Knjige mogu oblikovati djetetov način mišljenja i utjecati na ponašanje, a često mogu pomoći i u rješavanju većih ili manjih problema s kojima se djeca suočavaju. Takvo terapijsko djelovanje knjiga ima zahvaljujući tome što otvara prostor za razumijevanje i analiziranje situacije u kojoj se osoba nalazi, te potiče na diskusiju, promišljanje i vrednovanje mogućih rješenja. Moć knjige da savjetuje, pomaže i liječi odavno je priznata i na tom priznanju leže temelji biblioterapije.

U ovom radu nastojala sam dati opći pregled biblioterapije, te unutar toga detaljan pregled ciljeva, vrsta i metoda dječje biblioterapije, kako u svijetu, tako i kod nas. Pritom sam naglasak stavila na jednu od tri vrste (dječje) biblioterapije, razvojnu biblioterapiju, zato što je najzastupljenija, najjednostavnija po pitanju organizacije i vođenja, te najprikladnija za provođenje u raznim vrstama knjižnica. Upravo na području razvojne biblioterapije, čija ciljana skupina su osobe koje se nose s kriznim situacijama ili osobe kod kojih želimo potaknuti razvoj komunikacije, mašte i kreativnosti, knjižničari imaju potrebnu stručnost i mogućnosti organiziranja raznih vrsta individualnih ili grupnih susreta, radionica, čitateljskih klubova i sl., gdje do izražaja dolazi terapijska vrijednost knjige. Ovim je radom pokazano da knjižničari prepoznaju taj potencijal i da se doista značajan dio biblioterapijskih aktivnosti za djecu odvija upravo u knjižnicama.

U završnom dijelu rada opisala sam svoje iskustvo sudjelovanja u dvjema takvim biblioterapijskim radionicama, kojime sam praktično potkrijepila, ali i obogatila teorijsko znanje. Ovdje se pokazuje kako jednostavna „čitaonica priča“ za djecu može dati bitne razvojne, odgojne i edukativne rezultate, ukoliko je vođena od strane stručnjaka te ima jasno definiranu strukturu i ciljeve. Tako ovo poglavlje daje završna zapažanja i zaključke o mogućnostima i rezultatima biblioterapijskih radionica, kao i njihovog provođenja unutar knjižnica.

Zbog usmjerenosti na spomenute teme te manjka prostora, neke teme vezane uz dječju biblioterapiju u ovom su radu dotaknute tek površno: institucionalna i klinička biblioterapija predstavljene su samo u osnovnim crtama, a zapostavljene su i teme poput biblioterapije za djecu s posebnim potrebama, djecu u institucionalnim tretmanima i sl. Ovo su važna i izazovna područja za primjenu biblioterapije, no ulaženje u njih rezultiralo bi površnošću i skretanjem s glavnih tema ovog rada.

Literatura

1. Afolayan, J. A. *Documentary perspective of bibliotherapy in education.* // Reading Horizons. Vol. 33, no. 1, 1992., str. 137-148.
2. Ayalon, O. *Spasimo djecu.* Zagreb : Školska knjiga, 1995.
3. *Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju,* URL: <http://www.balanscentar.blogspot.com/> (12.05.2014.).
4. Baronian, J.-B. *Zauvijek.* Zagreb : Golden marketing, 2001.
5. Baruchson-Arbib, S. *Bibliotherapy in school libraries: an Israeli experiment.* // School Libraries Worldwide. Vol. 6, no. 2, 2000., str. 102-110.
6. Bašić, I. *Biblioterapija i poetska terapija: priručnik za početnike.* Zagreb : Balans centar, 2011.
7. *BluePages,* URL: <http://www.bluepages.anu.edu.au/home/> (07.03.2014.).
8. Bolitho, J. *Reading into wellbeing: bibliotherapy, libraries, health and social connection.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 24, no. 2, 2011., str. 89-90.
9. Boljahn, U. *Obiteljski album.* Zagreb : Golden Marketing – Tehnička knjiga, 2004.
10. *Books on Prescription,* URL: <http://www.booksonprescription.org.uk/> (07.03.2014.).
11. Brewster, L. *Medicine for the soul: bibliotherapy.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 21, no. 3, 2008., str. 115-119.
12. Brewster, L. *Reader development and mental wellbeing: The accidental bibliotherapist.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 22, no. 1, 2008., str. 13-16.
13. Brewster, L. *The reading remedy: bibliotherapy in practice.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 21, no. 4, 2008., str. 172-177.
14. *Cicero Quotes.* Goodreads, URL: <https://www.goodreads.com/author/quotes/13755.Cicero> (02.03.2014.).

15. *Čitaj mi! Čitajte naglas djeci od rođenja*, URL: <http://www.citajmi.info/kampanja/> (08.04.2014.).
16. *Čitajmo im od najranije dobi*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/projekti/citajmo_im_od_najranije_dobi (08.04.2014.).
17. *Elizabeth Verdick*. Free spirit publishing, URL: http://www.freespirit.com/catalog/author_detail.cfm?AUTHOR_ID=39 (16.03.2014.).
18. Fontana, D: *Čarobne svjetiljke*. Zagreb : Planetopija, 2006.
19. Fraiser, M. M.; McCannon, C. *Using bibliotherapy with gifted children*. // Gifted Child Quarterly. Vol. 25, no. 2, 1981., str. 81.
20. Huebner, D. *Dawn Huebner, Ph. D.*, URL: <http://www.dawnhuebnerphd.com/Books.aspx> (16.03.2014.).
21. Janavičiene, D. *Bibliotherapy process and type analysis: review of possibilities to use it in the library*. // Tiltai. Vol. 53, no. 4, 2010., str. 119-132.
22. *Kids self help*. Goodreads, URL: http://www.goodreads.com/list/show/14949.Kids_Self_Help (16.03.2014.).
23. Kleven, S. *Ispravni dodir*. Zagreb : Slovo, 2004.
24. Levin, L.; Gildea, R. *Bibliotherapy: tracing the roots of a moral therapy movement in the United States from the early nineteenth century to the present*. // Medical Library Association. Vol. 101, no. 2, 2013., str. 89-91.
25. McKee, D. *Elmer*. Ljubljana : Epta, Založba najboljših slikanic, 1996.
26. Moroney, T. *Kada sam tužan*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.
27. Moroney, T. *Kada se ljutim*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.
28. *Općenito o CAP programu*. Udruga roditelja “Korak po korak“, URL: <http://www.udrugaroditeljapkh.hr/cap-program-prevencije-zlostavljanja-djece/opcenito-o-cap-programu/> (14.04.2014.).
29. Ortner, G. *Bajke koje pomažu djeci*. Zagreb : Mozaik knjiga, 1998.
30. Ortner, G. *Nove bajke koje pomažu djeci*. Zagreb : Mozaik knjiga, 1999.
31. Perrow, S. *Bajke i priče za laku noć*. Velika Mlaka : Ostvarenje, 2010.
32. Perrow, S. *Iscjeljujuće priče II*. Velika Mlaka : Ostvarenje, 2013.

33. *Preporučeni popis slikovnica s anotacijama*, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/preporuceni_popis.pdf (03.04.2014.).
34. *Pripovjedač/ica priča u Dječjoj bolnici Kantrida*. Portić, URL: <http://www.udruga-portic.hr/index.php/features/tete-pricalice> (12.05.2014.).
35. *Programi za djecu i mladež*. Knjižnice grada Zagreba, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=1616> (08.05.2014.).
36. *Programi za djecu predškolske dobi*. Knjižnice grada Zagreba, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4219> (08.05.2014.).
37. *Programi za mladež*. Knjižnice grada Zagreba, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4221> (08.05.2014.).
38. *Programi za školarce do 13 godina*. Knjižnice grada Zagreba, URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=4220> (08.05.2014.).
39. *Projekt "Čitajmo im od najranije dobi"*. Izvješće o radu u 2005. godini, URL: [file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-izvjesce_2005%20\(1\).pdf](file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-izvjesce_2005%20(1).pdf) (08.04.2014.).
40. Robertson, R. et al. *The introduction of a healthy reading scheme for people with mental health problems: usage and experiences of health professionals and library staff*. // *Mental Health in Family Medicine*. Vol. 5, no. 4, 2008., str. 219-228.
41. Sabljak, Lj. *Bajke pomažu djeci u suočavanju s osjećajem krivnje kad se roditelji razvode*. // *Dvije mame*. URL: <http://www.dvijemame.com/vi-ste-rekli/intervju/ljiljana-sabljak-biblioterapija.html> (24.02.2014.).
42. *Strateški plan Udruge roditelja "Korak po korak" 2013 – 2015*, URL: <https://docs.google.com/file/d/0B7oUgb5L1z55S0xDY2cwNjRIakk/edit> (11.04.2014.).
43. Škrbina, D. *Art terapija i kreativnost*. Zagreb : Veble commerce, 2013.
44. *Tematski popis problemskih slikovnica*. Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=2027> (07.04.2014.).
45. *The institute for poetic medicine*, URL: <http://poeticmedicine.org/index.html> (25.03.2014.).
46. *Trace Moroney – Books*. Trace Moroney, URL: <http://www.tracemoroney.com/books.html> (04.04.2014.).

47. Vale Lucas, C.; Soares, L. *Bibliotherapy: a tool to promote children's psychological well-being.* // Journal of poetry therapy. Vol. 26, no. 3, 2013., str. 137-147.
48. *Web tekst – odgajatelji.* Projekt Čitajmo im od najranije dobi, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-tekst_za_roditelje_2006.pdf (08.04.2014.).
49. *Web tekst za roditelje.* Projekt Čitajmo im od najranije dobi, URL: file:///C:/My%20Documents/Downloads/web-tekst_za_roditelje_2006.pdf (08.04.2014.).
50. *Welcome to the National association for poetry therapy,* URL: <http://www.poetrytherapy.org/index.html> (25.03.2014.).
51. Žižak, A.; Bašić, J.; Poldrugáč, V. *Mogućnost primjene biblioterapije u radu s djecom i omladinom s poremećajima u ponašanju u institucionalnom tretmanu.* // Defektologija. Vol. 23, no. 2, 1987., str. 417-428.